

[illegible]

Методичні рекомендації

2021 рік

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
Методичні рекомендації**

Київ – 2021

Авторський колектив:

Антонюк П.Є., професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Антощук А.О., доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Пясковський В.В., професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Саковський А.А., директор навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Самодін А.В., завідувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Таран О.В., професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Терещенко Ю.В., професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Рецензенти:

Лук'янчиков Є.Б., професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, доктор юридичних наук, професор;

Сергєєва Д.Б., професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, Заслужений юрист України.

**Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Національної академії внутрішніх справ 16 грудня 2020 року (протокол № 3).**

Матеріали подано в авторській редакції

Тактика проведення слідчого експерименту під час досудового розслідування [Текст] : метод. рек. / [П.Є. Антонюк, А.О. Антощук, В.В. Пясковський, А.В. Самодін, та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 70 с.

У методичних рекомендаціях висвітлено сучасну слідчу практику та проблематику проведення слідчого експерименту як слідчої (розшукової) дії. Розглянуто процесуальну форму, етапи, стадії та тактичні прийоми його проведення, а також окреслено окремі кримінальні процесуальні та криміналістичні проблемні аспекти, які зустрічаються у діяльності органів досудового розслідування під час розслідування кримінальних правопорушень.

Для слідчих і дізнавачів Національної поліції України, можуть використовуватись у процесуальній діяльності прокурорів, суддів і адвокатів, а також у підготовці здобувачів вищої освіти у галузі права та у системі підвищення кваліфікації поліцейських на напрямом криміналістичної підготовки.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1. ЗАГАЛЬНІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ	7
1.1. Поняття та види слідчого експерименту	7
1.2. Мета та завдання слідчого експерименту	10
1.3. Процесуальні умови слідчого експерименту	12
1.4. Учасники слідчого експерименту	14
2. ЕТАПИ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ.....	21
2.1. Підготовчий етап.....	21
2.2. Робочий етап слідчого експерименту	28
2.3. Заключний етап слідчого експерименту	40
3. ОЦІНКА ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ	47
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ.....	53
Додаток 1. Бланк протоколу слідчого експерименту	53
Додаток 2. Зразок протоколу слідчого експерименту.....	56
Додаток 3. Схема (Кримінальні процесуальні засади слідчого експерименту)	62
Додаток 4. Приклад застосування прийому візування під час проведення слідчого експерименту	64

ВСТУП

Під час досудового розслідування встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, відбувається шляхом збирання, перевірки, оцінки та подальшого використання доказів. Одним із процесуальних способів збирання та перевірки доказів для сторони обвинувачення є проведення слідчих (розшукових) дій. Ефективність слідчої (розшукової) дії, з точки зору отримання необхідної інформації (фактичних даних), визначається не лише чітким дотриманням процесуальної форми щодо процедури її проведення та подальшого оформлення у матеріалах кримінального провадження, а й рівнем організаційної, тактичної, методичної та технічної підготовленості суб'єкта розслідування та рівнем його професійних знань та вмінь.

Враховуючи нормативні приписи чинного кримінального процесуального законодавства, у криміналістиці слідча (розшукова) дія розглядається як тактичний засіб, який становить собою послідовність процедур, що утворюють структуру із чотирьох етапів: підготовчий, робочий (безпосереднє провадження), заключний (фіксація результатів), оцінка результатів (визначення їх місця у системі доказів конкретного кримінального провадження із врахуванням вимог ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)).

Особливістю слідчого експерименту, порівняно із іншими слідчими (розшуковими) діями є те, що джерелами криміналістичної інформації під час його проведення є одночасно і людина, і матеріальне середовище, а фактичні дані отримуються не лише через особисте сприйняття суб'єктом розслідування, але й за допомогою широкого арсеналу як суто техніко-криміналістичних так й інших технічних засобів. Водночас, саме результати якісно організованого та проведеного слідчого експерименту, здебільшого, є тим переконливим доказом, що відіграє вирішальну роль під час доказування.

З огляду на судово-слідчу практику, зокрема під час розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 Кримінального кодексу України), проведення

слідчого експерименту є однією із обов'язкових слідчих (розшукових) дій, яка вимагає від слідчого концентрації розумових і організаційних здібностей та значної витрати процесуального часу у межах досудового розслідування. Водночас, досягти результативності його проведення у кожному кримінальному провадженні можливо лише якісно та завчасно визначивши його мету, час, місце проведення, коло учасників, необхідні технічні засоби, послідовність та характер дослідів тощо.

Значне різноманіття окремих видів слідчих експериментів, необхідність у проведенні яких може виникнути у слідчій практиці, різноманіття засобів криміналістичної техніки, стрімкий розвиток цифрових технологій та напрямів їх використання під час розслідування іноді не дозволяє суб'єктам розслідування останнім належним чином охопити увесь масив інформації, у тому числі сучасні напрацювання вчених-криміналістів щодо криміналістичних засобів та методів, спрямованих на підвищення ефективності як слідчого експерименту так й процесу розслідування у цілому.

1. ЗАГАЛЬНІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

1.1. Поняття та види слідчого експерименту

Частина 1 ст. 240 КПК України визначає, що з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

Слідчий експеримент є слідчою (розшуковою) дією, змістом якої є проведення суб'єктом розслідування дослідів в спеціально створених чи підібраних умовах для з'ясування чи перевірки обставин, що мають значення для розслідування кримінальних правопорушень.

Слідчий експеримент необхідно відрізняти від експерименту як загальнонаукового методу дослідження, що використовується як пізнавальний прийом під час проведення окремих процесуальних дій.

Слідчий експеримент є сильним психологічним засобом впливу на його учасників, оскільки отримані результати нерідко наочно свідчать про можливість або неможливість існування певного явища чи події, а спростувати їх буває досить важко. Тому слідчий експеримент є необхідним, а нерідко – незамінним способом перевірки наявних та отримання нових доказів.

Сутність слідчого експерименту складає цілеспрямована діяльність, основу якої становить дослідне відтворення в спеціально створених умовах явища, події, речі, що пізнається. Відтворення дозволяє помістити досліджуваний об'єкт за волею людини в штучні умови і тим самим виключити вплив причин, що важко спостерігаються, на кінцеві результати дослідів. Експеримент дає можливість виокремити з великої кількості причинних зв'язків конкретну залежність або закономірність і досліджувати її в «чистому» вигляді.

За допомогою цієї слідчої (розшукової) дії найчастіше перевіряються показання підозрюваного, обвинуваченого, а також потерпілого та свідка про

можливості вчинення чи спостереження ними певних дій або подій у конкретній ситуації. У межах слідчого експерименту можуть перевірятися також фактичні дані, що отримали закріплення в інших джерелах доказів (наприклад, у протоколі огляду місця події).

Разом із тим, слідчий експеримент, як і будь-яка інша слідча (розшукова) дія, забезпечує не тільки перевірку даних, що мають значення для справи, але й отримання нових доказів (зокрема, встановлення механізму виникнення слідів злочину).

Таким чином, зміст слідчого експерименту як слідчої (розшукової) дії полягає у здійсненні спеціальних дослідних дій з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, а також для перевірки висунутих гіпотез, версій та отримання нових доказів.

Слідчий експеримент базується на експерименті як загальнонауковому методі пізнання. Доказова цінність експериментального методу дослідження полягає в тому, що він: 1) дає можливість дослідити об'єкт у так званому «чистому вигляді», тобто виділити його з багатоманітності інших об'єктів і вивчати його ізольовано як від них, так і від пов'язаних з ними причин і наслідків, що унеможлиблює істотний вплив на його результати випадкових факторів; 2) дає можливість багатократного проведення дослідів у програмовано змінюваних, у тому числі й екстремальних умовах, що сприяє глибшому проникненню в сутність досліджуваного явища та дає можливість пересвідчитись у стійкості й достовірності отриманих результатів. Водночас він має обмежену сферу застосування, оскільки експериментальні дії можуть бути суспільно небезпечними.

Залежно від конкретної мети, виділяють наступні випадки проведення слідчого експерименту:

1. Для встановлення можливості сприйняття в певних умовах – перевірка можливості бачити, чути що-небудь.
2. Для встановлення можливості здійснити будь-які дії – пройти чи проїхати певну відстань за певний час, подолати перешкоду, пролізти через отвір, відкрити замок певним ключем тощо.
3. Для встановлення наявності професійних чи інших навичок – чи вмє особа малювати, шити, ремонтувати певні механізми, апаратуру тощо.
4. Для встановлення можливості існування будь-якого явища, закономірності процесу та механізму слідоутворення.
5. Для перевірки показань раніше допитаної особи.

Щодо видів слідчого експерименту, то виділяють наступні типові види цієї слідчої (розшукової) дії:

1. Слідчий експеримент для перевірки можливості бачити в певних умовах якусь подію, предмети, людину а також розрізняти деталі, що характеризують даний об'єкт.
2. Слідчий експеримент для перевірки можливості чути людську мову, голос, зміст розмови (наприклад, розрізняти особливості роботи дизельного або бензинового двигуна автомобіля, звук пострілу та вибуху петарди тощо).
3. Слідчий експеримент для перевірки можливості сприймати певні факти (чути, бачити) за допомогою певних технічних засобів (бінокля, приладу нічного бачення, звукопередаючого пристрою тощо).
4. Слідчий експеримент для встановлення можливості вчинення якихось дій. Під час проведення такого експерименту перевіряється можливість вчинення такої дії взагалі (наприклад, просунути викрадену річ крізь ґрати вікна). Також може перевірятися можливість вчинення певних дій конкретною особою.

5. Слідчий експеримент для перевірки можливості вчинення якоїсь дії за певний проміжок часу. Як правило, під час такого експерименту перевіряється можливість подолати відстань, виконати певну роботу за конкретний час.

6. Слідчий експеримент для перевірки спеціальних та професійних навичок особи. Така перевірка проводиться у випадках, коли підозрюваний з тих чи інших причин стверджує, що саме він один, володіючи необхідними професійними навиками, виконав ту чи іншу роботу.

7. Слідчий експеримент для встановлення механізму утворення слідів. Як правило, такий експеримент передує призначенню відповідної експертизи.

8. Слідчий експеримент для встановлення механізму події в цілому або окремих його деталей. Частіше за все проводиться під час розслідування дорожньо-транспортних подій.

9. Слідчий експеримент для встановлення існування будь-якого явища або факту.

10. Слідчий експеримент для перевірки поінформованості учасників провадження про певні події, факти, особливості матеріального середовища (перевірка показань).

1.2. Мета та завдання слідчого експерименту

Відповідно до ч. 1 ст. 240 КПК України загальною метою слідчого експерименту є перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Навпаки, враховуючи конкретну мету слідчого експерименту в тому чи іншому провадженні, як правило, рішення про проведення слідчого експерименту приймається при наявності достатньої кількості фактичних даних, що вказують на можливий механізм події кримінального правопорушення, які й перевіряються під час слідчого експерименту. Кожного разу, приймаючи рішення про проведення слідчого експерименту, суб'єкт розслідування оцінює зібрані у провадженні докази, їх відповідність один одному та достатність для організації та проведення слідчого експерименту з метою отримання достовірних та об'єктивних фактичних даних. Якщо наявних доказів недостатньо для повного та всебічного

дослідження механізму події або окремих його деталей, проведення слідчого експерименту слід відкласти.

До основних завдань слідчого експерименту належать:

- перевірка й уточнення фактичних даних, одержаних за результатами проведених окремих слідчих (розшукових) дій;
- отримання нових доказів;
- встановлення й усунення суперечностей у показаннях підозрюваних обвинувачених, свідків та потерпілих;
- встановлення точного механізму вчинення кримінального правопорушення;
- перевірка висунутих слідчих версій;
- виявлення причин і умов, що сприяли або перешкоджали вчиненню кримінального правопорушення;
- визначення меж поінформованості правопорушників про подію кримінального правопорушення та ін.

Завдання, які вирішуються за допомогою слідчого експерименту, на практиці не існують ізольовано одне від одного, а поєднуються в різних комбінаціях, необхідним елементом яких завжди є отримання нових доказів. Один і той самий слідчий експеримент може бути спрямований і на перевірку доказів, і на встановлення умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення тощо.

Також слідчий експеримент може бути первинним і повторним. Повторний слідчий експеримент проводиться у випадках, якщо під час проведення первинного експерименту не були дотримані необхідні процесуальні і тактичні умови або виникли обґрунтовані сумніви в достовірності його результатів.

Не зважаючи на дослідний характер слідчого експерименту, ні в якому разі не слід підміняти слідчим експериментом проведення судової експертизи для встановлення фактичних даних, необхідних для розслідування. Досліди в межах проведення слідчого експерименту або взагалі не потребують спеціальних знань або потребують в обсязі, доступному для сприйняття всім його учасникам. В той

час як під час проведення експертизи лише судовий експерт з певної експертної спеціальності на підставі своїх спеціальних знань може встановити фактичні дані, що мають значення для провадження.

1.3. Процесуальні умови слідчого експерименту

До умов, які мають бути дотримані під час проведення слідчого експерименту доцільно відносити відповідні нормативні приписи, визначені чинним кримінальним процесуальним законодавством. Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 240 КПК України, проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода. Тому, при проведенні слідчого експерименту суб'єкт розслідування повинен виходити із загальноприйнятих норм моральності та етики та не припускати приниження честі і гідності людей. Так, наприклад, не слід пропонувати людині оголитися, демонструвати непристойні жести та рухи, промовляти нецензурні слова та вирази.

Також не має значення ступінь вірогідності настання небезпеки для життя і здоров'я людей (учасників слідчої (розшукової) дії та оточуючих) та шкоди, її виду та розміру: навіть при незначній вірогідності настання шкідливих наслідків суб'єкт розслідування повинен відмовитися від проведення такого слідчого експерименту.

Щодо місця проведення цієї слідчої (розшукової) дії, варто зауважити, якщо слідчий експеримент проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, яке розглядається в порядку, передбаченому для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 240 КПК України).

У такому випадку слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості про: найменування кримінального провадження та його реєстраційний

номер; короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; підстави для проведення слідчого експерименту; житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення слідчого експерименту; особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; фактичні дії які планується провести, а також їхній зв'язок із вчиненням кримінальним правопорушенням; обґрунтування того, що слідчий експеримент неможливо провести органом досудового розслідування за добровільною згодою власника житла, або за допомогою інших слідчих (розшукових) дій, передбачених КПК України, встановити обставини, які підлягають доказуванню. До такого клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Для уникнення ускладнень щодо організації і проведення слідчого експерименту у житлі чи іншому володінні особи, а також в подальшому визнання результатів таких експериментів належними доказами, за наявності інформації (наприклад, отримана відповідна заява власника житла чи іншого володіння) про відсутність добровільної згоди власника житла на проведення слідчого експерименту у його житлі чи іншому володінні, рекомендується завчасно звертатися до суду з клопотанням щодо ухвали суду на проведення такого слідчого експерименту.

Відповідно до ч. 4ст. 223 КПК України проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22.00 до 06.00 години) не допускається. Винятком є невідкладні випадки, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного. Зважаючи на саму сутність слідчого експерименту – максимальне відтворення обстановки

події, що перевіряється, логічним вбачається, що проведення слідчого експерименту може бути заплановано й на нічний час (з 22.00 до 06.00 годин), і така необхідність обґрунтовується підставою, яку передбачив законодавець як «невідкладний випадок». Якщо метою слідчого експерименту є перевірка можливості існування певної події в саме конкретних умовах, то недотримання таких умов при проведенні слідчого експерименту може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення.

1.4. Учасники слідчого експерименту

Суб'єкт розслідування приймає рішення про проведення слідчого експерименту коли під час доказування виникає необхідність перевірки й уточнення експериментальним шляхом фактичних даних, отриманих під час слідства, та наявні підстави вважати, що його мета буде досягнута.

Обов'язковими учасниками слідчого експерименту є: суб'єкт розслідування (слідчий (дознавач) або прокурор), а також поняті (не менше двох осіб) – за умови, що під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії не застосовується безперервна відеофіксація. У випадках застосування безперервного відеозапису ходу проведення слідчого експерименту поняті до його проведення можуть не залучатися (ч. 7 ст. 223 КПК України).

Суб'єкт розслідування як керівник і організатор слідчого експерименту є обов'язковим учасником цієї слідчої (розшукової) дії. Саме він здійснює перевірку різного роду припущень, версій, з метою встановлення фактичних даних, отриманих у результаті допиту підозрюваного, свідка, потерпілого, проведення інших слідчих (розшукових) дій (огляду, пред'явлення для впізнання тощо).

За необхідності слідчий експеримент може проводитися за участі спеціаліста.

Допомога спеціалістів суб'єкту розслідування конкретизується такими завданнями, як:

- участь у контролі за правильним виконанням умов проведення слідчого експерименту, тобто забезпечення адекватності критеріїв порівняння обставин, що потребують уточнення чи перевірки;
- участь у виборі серед характеристик і параметрів, які перевіряються, тих, що відображають суттєві сторони досліджуваної обставини чи факту (виходячи із завдань слідчої (розшукової) дії, даних спеціальної літератури та власного досвіду);
- урахування максимально можливого діапазону змін певних характеристик і обставин;
- науково-технічний та консультативний супровід експериментальної перевірки обставин;
- участь у встановленні характеру, закономірності та стійкості зв'язку між раніше встановленими достовірними й отриманими під час експерименту параметрами аналізованої ситуації.

Спеціалісти допомагають слідчому на всіх етапах слідчого експерименту: виявляти ключові та визначати небезпечні для здоров'я учасників моменти; відтворювати обстановку й умови проведення дослідів, максимально наближені до події кримінального правопорушення; розробляти план, організовувати дослід і контролювати їх виконання; сприяти у доборі аналогів, виготовленні макетів і муляжів, підбирати транспортні засоби (за необхідності); оцінювати отримані в ході проведення слідчого експерименту результати.

Спеціаліст під час проведення слідчого експерименту за дорученням суб'єкта розслідування має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки.

Про участь спеціаліста обов'язково зазначається в протоколі слідчого експерименту, який підписується ним та іншими учасниками. Спеціаліст, який бере участь у проведенні слідчого експерименту, має право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу цієї слідчої (розшукової) дії.

Крім усних заяв та доповнень спеціаліста, що вносяться до протоколу слідчого експерименту, суб'єкт розслідування може відібрати письмове пояснення спеціаліста, яке відповідно до ч. 2 ст. 105 КПК України долучається до протоколу як додаток та в подальшому входить в систему процесуальних джерел доказів як документ. У письмовому поясненні спеціаліста можуть бути роз'яснені методи, які використовувалися для певних підрахунків, принцип дії технічних засобів, що застосовувалися, особливості існування та людського сприйняття певних явищ та пов'язаних з ними подій тощо. В тому числі в письмовому поясненні спеціаліст може викласти певні умовиводи про хід слідчого експерименту та його результати, що допоможе правильно оцінити їх серед інших джерел доказів.

Не треба нехтувати наданою законодавцем можливістю отримати пояснення від спеціаліста, який приймав участь у проведенні слідчого експерименту. В подальшому одержати будь-які фактичні дані від особи, яка залучалася як спеціаліст до проведення слідчої (розшукової) дії, зокрема слідчого експерименту, суб'єкт розслідування і суд не мають можливості, і таким чином відбувається втрата доказової інформації. Тож переконливо рекомендується долучати до протоколу слідчого експерименту письмове пояснення спеціаліста, який приймав участь в його проведенні. Законодавцем не встановлені вимоги до оформлення такого процесуального документу, тому суб'єкт розслідування не обмежений щодо структури, змісту та форми даного документу. У разі долучення до протоколу слідчого експерименту письмового пояснення спеціаліста, у протоколі робиться відповідний запис з вказівкою загального обсягу такого пояснення.

Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 69 КПК України експерт має право бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмету та об'єктів дослідження, тобто має право бути присутнім під час проведення слідчого експерименту, якщо хід та результати слідчого експерименту пов'язані з предметом та об'єктами дослідження. Суб'єкт розслідування зобов'язаний враховувати такі права експерта та повідомляти експертів (або експертам) про

організацію та проведення слідчого експерименту, що стосується предмету та об'єктів дослідження, у випадках проведення відповідних експертиз у кримінальному провадженні, що розслідується. При цьому не має значення, за ініціативою якої сторони кримінального провадження проводяться такі експертизи, та проводяться вони державними спеціалізованими установами, або експертами, які не є працівниками державних спеціалізованих установ.

До участі в слідчому експерименті можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник (ч. 3 ст. 240 КПК України).

Участь підозрюваного, потерпілого і свідка в слідчому експерименті є необхідною, коли без них неможливо провести дослідні дії, зокрема, перевірити здібності, навички чи можливості певної особи; без них неможливо відтворити обстановку й умови, необхідні для проведення дослідів; їх залучення є доцільним з тактичних міркувань (з метою вплинути на конкретну особу чи ситуацію в цілому).

Щодо залучення понятих до проведення слідчого експерименту, то рекомендується залучити не менше двох понятих, навіть за умови безперервної відеофіксації ходу цієї слідчої (розшукової) дії. У свою чергу варто зазначити, що відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК України, у випадку застосування безперервного відеозапису ходу слідчої (розшукової) дії слідчий експеримент може бути проведено із без участі понятих.

Більше двох понятих доцільно запрошувати у випадках проведення складного, багатоепізодного експериментального дослідження, або дослідження, що проводиться на великій території, або якщо задіяні декілька локацій, розташованих на певній відстані одна від одної. У таких випадках поняті будуть розташовуватися поряд з учасниками експерименту на кожній локації та посвідчувати об'єктивність, повноту та неупередженість дій кожного учасника слідчого експерименту. Саме така організація ходу слідчого експерименту дозволить уникнути сумнівів в об'єктивності та повноті отриманих результатів.

Понятий – це незаінтересована у результатах кримінального провадження особа, запрошена слідчим чи прокурором для засвідчення факту провадження процесуальної дії, її ходу та результатів. Участь понятих зокрема у слідчому експерименті є гарантією правильного безпосереднього сприйняття при його проведенні дій, обставин, фактів, явищ, що мають значення для кримінального провадження, їх належного фіксування у протоколі.

Під «незаінтересованістю» понятого розуміється відсутність його власного процесуального інтересу у кримінальному провадженні. Наявність такого інтересу є підставою для відмови у його залученні як понятого. Крім того, законом встановлюється перелік осіб, які також не можуть бути залучені як поняті (ч. 7 ст. 223 КПК України). Так, крім осіб, заінтересованих в результатах кримінального провадження, понятими також не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів. При цьому є необхідним акцентувати увагу на конструкції «працівники правоохоронних органів», яка включає в себе такі категорії працюючих в правоохоронних органах держави осіб, як: співробітники, державні службовці, вільнонаймані особи, та особи, що працюють за контрактом. Виходячи з такої заборони, логічною є рекомендація щодо обізнаності суб'єкта розслідування відносно місця роботи особи, яку він залучає до процесуальної дії, зокрема слідчого експерименту, як понятого, і навіть, по можливості, відображення цієї інформації у протоколі слідчої (розшукової) дії. Ігнорування таких рекомендацій може призвести до визнання результатів слідчого експерименту, учасники якого не відповідають вимогам кримінального процесуального законодавства, неналежними та недопустимими доказами.

Також як понятих не рекомендується запрошувати осіб, які не досягли 18-річного віку; недієздатних; учасників кримінального провадження; осіб, які перебувають у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння; осіб, які мають фізичні або психічні вади, що перешкоджають сприйняттю змісту, ходу і результатів слідчої (розшукової) дії; осіб, що мають громадянство інших держав;

осіб, що не мають місця постійного проживання або проживають на значному віддаленні від місця проведення досудового розслідування.

Перед тим, як запросити понятого, необхідно пересвідчитися в його особистості. Доцільно перевірити паспорт або інший документ, що посвідчує особу, та впевнитися в тому, що особа вже досягла 18-річного віку.

Роль понятих у слідчому експерименті не обмежується лише спостереженням за діями суб'єкта розслідування, спрямованими на перевірку чи отримання доказів: вони є активними учасниками цієї слідчої (розшукової) дії. Під час проведення слідчого експерименту саме за пропозицією понятих можуть бути змінені умови окремих дослідів, проведені нові, які слідчий спочатку не проводив.

Питання про участь підозрюваного у слідчому експерименті вирішується таким чином: якщо під час проведення слідчого експерименту перевіряються показання підозрюваного або саме його можливості, то, як правило, його залучають до участі в цій слідчій (розшуковій) дії. Це пояснюється тим, що підозрюваний сам більш повно відтворить свої дії, при цьому, якщо слідчим експериментом будуть спростовані його показання, то, приймаючи участь у ході такого слідчого експерименту особисто, він, з більшою вірогідністю, швидше повідомить правдиві відомості. Якщо слідчий експеримент не пов'язаний з показаннями підозрюваного, то останнього зазвичай не залучають до участі в цій слідчій (розшуковій) дії.

Участь у слідчому експерименті не може бути для підозрюваного обов'язковою. Суб'єкт розслідування не може примушувати підозрюваного здійснювати ті чи інші дії в процесі слідчого експерименту всупереч його бажанню. Тим більше не можна примушувати підозрюваного, що заперечує вчинення ним тієї чи іншої дії, виконувати цю дію в процесі експерименту. У таких випадках суб'єкту розслідування рекомендується під час допиту підозрюваного поставити запитання щодо його бажання прийняти участь у проведенні слідчого експерименту.

У слідчому експерименті може брати участь і захисник. Захисником підозрюваного є виключно адвокат, який здійснює його захист, або особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Відомо, що захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені КПК України та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підзахисної особи та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають її кримінальну відповідальність.

Захисник може брати участь у проведенні слідчого експерименту як за своєю ініціативою, так і за клопотанням підзахисної особи; за дозволом суб'єкта розслідування або за ухвалою суду. При цьому необхідно пам'ятати, що відповідно до ч. 1 ст. 52 КПК України участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів; в таких випадках участь захисника забезпечується суб'єктом розслідування з моменту набуття особою статусу підозрюваного.

Також у проведенні слідчого експерименту можуть брати участь законні представники неповнолітньої чи малолітньої особи, або особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною.

До проведення слідчого експерименту в окремих випадках обов'язково залучається перекладач (сурдоперекладач) (ст. 68 КПК України), зокрема, якщо особа, чиї показання перевіряються дослідним шляхом, не володіє мовою, якою ведеться провадження, чи має фізичні вади, що унеможливають адекватне сприйняття нею ходу слідчого експерименту. Перекладач (сурдоперекладач) в таких випадках відіграє ключову роль у вербальних контактах і відносинах учасників кримінального провадження, і без нього неможливе проведення процесуальних дій, захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

2. ЕТАПИ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

2.1. Підготовчий етап

Результативність слідчого експерименту багато в чому залежить від ретельності його підготовки. Підготовчі заходи проводяться суб'єктом розслідування як до виїзду (виходу) на місце проведення слідчого експерименту, так і безпосередньо на цьому місці, але до вчинення дослідних дій.

Складна конструкція цієї слідчої (розшукової) дії зумовлює складну процедуру її проведення. Велика кількість учасників вимагає відповідального ставлення до організації слідчого експерименту та зумовлює необхідність продумувати можливі варіанти його проведення.

Підготовка та проведення слідчого експерименту повинні відповідати певним вимогам. До них належать, по-перше, чітко зазначені кримінальним процесуальним законом умови проведення слідчого експерименту, без точного дотримання яких отримані результати не матимуть доказового значення. По-друге, під час проведення слідчого експерименту слідчий повинен враховувати і застосовувати на практиці криміналістичні рекомендації щодо організації та проведення слідчого експерименту, що забезпечують повноту й об'єктивність його результатів.

Загалом, підготовка до проведення слідчого експерименту охоплює організаційні, процедурні та тактичні аспекти.

До виїзду (виходу) на місце проведення слідчого експерименту слідчим проводиться:

1. Визначення мети, виду і конкретних завдань слідчого експерименту.

Ця стадія включає ретельний аналіз усього комплексу інформації, що була отримана під час допиту підозрюваних, потерпілих, свідків, огляду місця події, проведених експертиз тощо. При цьому проводиться оцінка її достовірності і достатності.

2. Додатковий допит особи, показання якої будуть перевірятися.

У випадках, коли під час першого допиту не отримана згода особи на проведення

даної слідчої (розшукової) дії, або інформація, що підлягає перевірці, недостатньо повно і детально зафіксована, необхідно провести додатковий допит.

Якщо слідчий експеримент повинен відбутися через значний час після допиту, або у слідчого з'явилася інформація, що особа має намір відмовитися від участі в даній слідчій (розшуковій) дії, змінити свої показання, суб'єкт розслідування також повинен провести додатковий допит.

3. Визначення змісту та умов проведення слідчого експерименту. Для цього доречно провести попереднє ознайомлення слідчого з місцем і обстановкою проведення слідчого експерименту. Така рекогносцировка дозволяє вирішити наступні завдання:

- наочно ознайомитися з місцем проведення слідчої (розшукової) дії; встановити відповідність отриманої під час допиту інформації об'єктивно існуючій обстановці; вирішити питання щодо необхідності проведення реконструкції з метою наближення реальної обстановки до обстановки, що мала місце під час події, що перевіряється;
- при необхідності отримати пояснення від особи, показання якої будуть перевірятися, щодо невідповідності обстановки на місці події її показанням;
- спланувати заходи, які повинні забезпечити оптимальний варіант проведення слідчої (розшукової) дії: виключення можливості втечі підозрюваного; його насильницького звільнення; вбивства; запобігання доступу на місце проведення слідчої (розшукової) дії сторонніх осіб.

4. Забезпечення кримінальної процесуальної можливості проведення слідчого експерименту. Відповідно до п. 5 ст. 240 КПК України слідчий експеримент, що проводиться у житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора.

5. Визначення кола учасників слідчого експерименту. Учасники слідчого експерименту є обов'язкові і факультативні (необов'язкові). Обов'язковими

учасниками є: посадова особа, яка його проводить і поняті. Факультативними учасниками є: підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, законний представник, спеціалісти, працівники поліції, статисти.

У випадках, коли слідчий експеримент проводиться за декількома однотипними епізодами (наприклад, квартирні крадіжки), або перевіряються показання декількох підозрюваних в одному кримінальному провадженні, для кожного випробування доцільно залучати нових понять. Це обумовлено тим, що поняті, які неодноразово беруть участь у проведенні перевірки з різними суб'єктами на одному місці або з одним суб'єктом на різних місцях, з часом можуть сплутати обставини і деталі перевірки під час їх допиту в судовому засіданні, що може вплинути на доказове значення результатів цієї слідчої (розшукової) дії.

Участь підозрюваного у слідчому експерименті є добровільна. У зв'язку з цим отримання та аналіз інформації про таку особу може допомогти встановленню необхідного психологічного контакту, що вкрай необхідно для безконфліктного проведення даної слідчої (розшукової) дії. Крім того, слідчий, на підставі отриманої інформації, буде мати змогу висунути версії щодо мотиву добровільної згоди на проведення слідчого експерименту на місці вчинення кримінального правопорушення. Практика свідчить про те, що такими мотивами можуть бути як намагання допомогти слідству встановити об'єктивну істину в кримінальному провадженні, так і протидія слідству шляхом: знищення речових доказів на місці події, здійснення втечі, спрямування слідства неправильним шляхом тощо. Інформація про особу, показання якої будуть перевірятися, може бути отримана з матеріалів кримінального провадження, узагальнення незалежних характеристик, консультацій психолога, оперативних матеріалів.

Спеціалісти під час слідчого експерименту надають консультацію слідчому відносно обстановки експерименту, допомагають в його реконструкції, фіксують його хід та результати. Участь працівників поліції обумовлена необхідністю охорони місця слідчого експерименту та забезпечення безпеки

учасників слідчої (розшукової) дії, виключення можливості втечі особи, насильницького її звільнення або вбивства.

Технічні учасники (статисти) залучаються для заміни одного із учасників кримінального правопорушення і виконують за вказівкою слідчого конкретні дії. Наприклад, виконують роль потерпілого та ін. Крім цього, статистів залучають для проведення певного обсягу фізичної роботи (наприклад, копання ґрунту для пошуку трупа).

6. Підготовка необхідних техніко-криміналістичних та спеціальних засобів, транспорту. Крім уніфікованої валізи слідчого (незалежно від її модифікації) під час проведення слідчого експерименту можуть застосовуватись: відеокамера, фотоапарат, диктофон, засоби зв'язку, засоби додаткового та спеціального освітлення, металошукач, прилад для виявлення схованих трупів (газовий аналізатор), магнітний шукач, трал для дослідження водосховищ, матеріал для пакування виявлених об'єктів тощо.

Зважаючи на те, що місце проведення експерименту може знаходитися на місці вчинення кримінального правопорушення або на місці, де особа готувалася до нього чи намагалася приховати сліди кримінального правопорушення, слідчий повинен вирішити питання щодо забезпечення групи транспортними засобами. Їх кількість та призначення залежить від завдань слідчого експерименту. Спеціальний транспорт потрібен у випадках, коли підозрюваний знаходиться під арештом, і його необхідно доставити до місця проведення слідчого експерименту з додержанням правил транспортування даної категорії осіб; або коли передбачається виявлення об'єктів, що потребує використання спеціальної техніки (наприклад, евакуатор для транспортування автомобіля).

7. Складання плану проведення слідчого експерименту. Зважаючи на те, що слідчий експеримент досить складна слідча (розшукова) дія, криміналістична теорія і слідча практика рекомендують скласти план його проведення. Спеціально розробленої форми плану не існує, оскільки у випадках відтворення певних дій, обставин певної події слідчий повинен змодельовати хід слідчої (розшукової) дії (тобто написати сценарій), керуючись обставинами реального,

конкретного кримінального правопорушення. Проте, план слідчого експерименту, як і будь якої іншої слідчої (розшукової) дії, повинен передбачати певні тактико-організаційні дії та заходи, що спрямовані на встановлення обставин кримінального правопорушення. А саме: місце і час проведення експерименту; учасників слідчої (розшукової) дії, їх ролі під час проведення слідчого експерименту і місце розташування; перелік дослідницьких дій і випробувань, їх послідовність і кількість; техніко-криміналістичні і допоміжні технічні засоби; заходи забезпечення охорони місця проведення слідчого експерименту; заходи з можливого проведення реконструкції під час проведення слідчої (розшукової) дії; підготовку і використання макетів, які повинні замінити об'єкти, що пов'язані з подією кримінального правопорушення; конкретних відповідальних осіб за виконання організаційно-технічних заходів.

При цьому, категорично забороняється проводити експерименти з використанням об'єктів, які є небезпечними для життя та здоров'я громадян, пов'язаних із загрозою знищення (пошкодження) державного чи індивідуального майна громадян, порушенням громадського порядку або приниженням честі та гідності людини.

Попереднє створення умов факту, який перевіряється, може полягати, наприклад, у виготовленні предметів, схожих з тими, які використовувалися в момент події, що перевіряється, які на даний час втрачені, знищені або не можуть бути використані під час проведення слідчого експерименту через певні причини. Відновлення фрагментів навколишніх предметів, якщо останні знищені або не можуть бути відтворені в старому вигляді, вимагають підготовки макетів, муляжів, манекенів, тощо. Крім того, у ході слідчого експерименту доцільно використовувати манекени та муляжі, у тому числі речових доказів, аби запобігти їх можливному пошкодженню, знищенню, а також виключити ймовірність заподіяння шкоди життю або здоров'ю учасників слідчого експерименту.

В усіх цих випадках слідчому потрібно попередньо здійснити виїзд на місце проведення майбутнього слідчого експерименту для того, щоб оглянути

обстановку, заздалегідь з'ясувати, яка може знадобитися реконструкція, оскільки вона може бути дуже складна і потребувати значних витрат сил і часу.

Після прибуття на місце проведення слідчого експерименту, але до початку його проведення, слідчий також повинен провести низку підготовчих дій і за необхідності перевірити всі деталі, а якщо потрібно – провести реконструкцію обстановки. При цьому можуть враховуватися пояснення і зауваження учасників, показання яких будуть перевірятися під час слідчого експерименту.

Недотримання умов, максимально наближених до тих, у яких відбувалася подія, що перевіряється, можна розцінювати як порушення вимог кримінального процесуального закону, що регулює проведення слідчого експерименту, яке тягне втрату доказового значення отриманих результатів.

Максимальне наближення досліджуваної події до обстановки, яка була в момент розслідуваної події, забезпечується шляхом проведення реконструкції.

Учасники експерименту інструктуються про майбутні досліді і про ті дії, які вони повинні виконувати під час проведення експерименту. До початку проведення експерименту визначається місце кожного з учасників, проводиться фотографування або фіксування обстановки іншим способом. Забезпечуються сигнали і засоби зв'язку між учасниками експерименту. Переконавшись у відповідності обстановки тій, яка необхідна, слідчий організує охорону місця і вживає заходів до забезпечення безпеки учасників.

Тому категорично заборонено під час слідчого експерименту давати підозрюваному ніж, сокиру, інші предмети, якими можна завдати тілесні ушкодження.

Важливим є інструктаж учасників експерименту, що включає: пояснення цілей слідчого експерименту, конкретних дій кожного з учасників, роз'яснення їх прав і обов'язків, попередження про нерозголошення даних експерименту. Однак питання про інформування учасників експерименту, особливо осіб, які будуть здійснювати дослідні дії, носить тактичний характер. У всіх випадках треба враховувати психологічний фактор – очікування події, оскільки з ним тісно пов'язана так звана вибіркова увага, яка є цілеспрямованою і дозволяє особі

більш повно сприймати подію. Наприклад, у випадках очікування пострілу, крику, раптової появи перешкоди на дорозі тощо особи, які очікують ці події, почують чи побачать їх із більшим ступенем ймовірності. Оскільки без інформування учасників слідчого експерименту про майбутні досліди обійтися не можна, необхідно враховувати ступінь деталізації такої інформації.

То ж безпосередньо на місці проведення слідчого експерименту суб'єкт розслідування повинен здійснити такі організаційні заходи:

1. *Попередньо оглянути місце дослідницьких дій та з'ясувати чи вносилися якісь зміни в обстановку після того, як там відбулася подія, що перевіряється.*

2. *Організувати охорону місця проведення слідчого експерименту шляхом виставлення оточення з працівників поліції, які залучаються до його проведення, з метою недопущення сторонніх осіб та можливості внесення змін до обстановки.*

3. *Зафіксувати (за необхідності) обстановку за допомогою фотографування, складання планів та ін. до початку реконструкції та відразу після неї.*

4. *Провести інструктивну нараду з усіма учасниками, роз'яснити мету і зміст досліджень, порядок їх проведення, права та обов'язки учасників тощо. Проведення інструктивної наради повинно охоплювати не тільки технічну сторону проведення слідчої (розшукової) дії, а й інформування учасників про порядок її проведення.*

Визначивши перспективи і можливості проведення слідчого експерименту на етапі підготовки до нього, слідчий здійснює управління поведінкою особи, показання якої перевіряються, під час його проведення. Тому він повинен вміти передбачати можливі ситуації слідчої (розшукової) дії, поведінку підозрюваного та інших учасників слідчого експерименту, їх окремі дії, і розраховувати на конкретні результати дослідів.

Прогнозування ситуацій майбутнього слідчого експерименту визначає обрання слідчим власної лінії поведінки, відповідних окремих тактичних прийомів та їх систем.

Отже, підготовка до проведення слідчого експерименту є основою забезпечення ефективності результатів такої слідчої (розшукової) дії.

Якісне планування (здійснення підготовчих дій) проведення слідчого експерименту з урахуванням його процесуальних, тактичних та психологічних особливостей сприяє повноті й обґрунтованості процесуальної дії, встановленню мети та характеру дослідних дій, найбільш доцільному обранню тактичних засобів, що в сукупності забезпечують достовірність отриманих результатів. Крім цього, у ході правильно організованого слідчого експерименту підтверджуються чи, навпаки, спростовуються слідчі версії, що, в свою чергу, слугує додатковим доказом у кримінальному провадженні.

2.2. Робочий етап слідчого експерименту

Слідчий експеримент в усіх випадках доцільно розпочинати у кабінеті слідчого в заздалегідь обумовлений час. Це забезпечує слідчому можливість перевірити присутність всіх учасників, наявність та справність транспорту, техніко-криміналістичних та спеціальних засобів, й у випадку виявлення недоліків або відсутності будь-кого з учасників, вжити заходів для успішного продовження слідчої (розшукової) дії. Якщо ж запланувати початок слідчого експерименту не в місці розташування органу досудового розслідування та запропонувати учасникам самостійно прибути у визначений час до встановленого місця, то у разі виявлення недоліків, слідчий позбавлений можливості оперативної зміни слідчої ситуації.

Пересвідчившись в готовності учасників до проведення слідчої (розшукової) дії, слідчий проводить інструктаж. Насамперед слідчий знайомить присутніх з положеннями ст. 240 КПК України. Після чого доводить до відома учасників інформацію щодо характеру і змісту слідчого експерименту: особи, чії показання будуть перевірятися (свідка, потерпілого, підозрюваного); місця, де

буде відбуватися перевірка; яким буде порядок пересування до «вихідного пункту» і «опорного пункту»; які дії буде відтворювати особа, показання якої перевіряються. Відповідно до ст. 222 КПК України, учасники слідчого експерименту попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення інформації, отриманої під час проведення даної слідчої (розшукової) дії.

Понятим пояснюється, на що саме їм слід звернути увагу та запам'ятати. До таких найбільш важливих обставин відносяться: самостійність дій особи, показання якої перевіряються; маршрут руху і послідовність дій; зміст пояснень до початку і під час перевірки; отримані результати (наприклад, виявлення нових речових доказів).

У випадку, коли до участі у слідчій (розшуковій) дії залучені спеціалісти, слідчий, відповідно до ст. 71 КПК України, роз'яснює їм їх права і обов'язки. Коли експеримент пов'язаний з використанням транспортного засобу, слідчий повинен пояснити водію, що у питаннях визначення маршруту пересування, швидкості, зупинок він повинен керуватися (з дозволу слідчого) вказівками особи, показання якої перевіряються.

Також слідчий попереджає учасників слідчої (розшукової) дії про те, що всі звернення до особи, показання якої перевіряються, проведення будь-яких дій, спрямованих на реконструкцію, фіксацію речових доказів, може відбуватися лише за дозволом слідчого.

Тактика робочого етапу слідчого експерименту передбачає систему тактичних прийомів, які повинні забезпечити:

- максимальну схожість умов проведення слідчого експерименту з умовами, в яких відбувалася подія;
- неодноразове проведення випробувань;
- виконання слідчого експерименту поетапно.

Під умовами необхідно розуміти сукупність матеріальних об'єктів, їх стан, розташування та взаєморозташування. До них відносяться умови оточуючого середовища: клімат, час року, місяця, день тижня, пора доби, інтенсивність

шуму, освітлення, температура, вологість тощо; характеристика різноманітних процесів: швидкість дій, обмежений проміжок часу, вид дій, що виконуються тощо; фізичні, психологічні, професійні характеристики людей, які приймали участь в події, що досліджується.

Природно, що домогтися схожості (співпадіння) всіх елементів умов неможливо, тому слід керуватися загальним правилом: співпадати повинні суттєві умови, що впливають на об'єктивність дослідів. Так, одна й та ж умова в одному виді слідчого експерименту може бути суттєвою, а в іншому – несуттєвою. Ступінь впливу конкретної умови на результати слідчого експерименту суб'єкт розслідування визначає на підставі професійного та життєвого досвіду, в процесі консультації зі спеціалістами.

Досліди під час слідчого експерименту проводяться неодноразово з метою виключення випадкових результатів та виявлення закономірностей. По-перше, досліди необхідно повторити по три рази (перший раз – випадковість, другий – збіг, третій – закономірність), а, по-друге, досліди необхідно проводити у змінених умовах. Умови рекомендується змінювати від найменш сприятливих до найбільш сприятливих. Наприклад, при сприйнятті звуків – від тихого голосу до гучного, від малої відстані до великої, від зачиненого вікна до відчиненого.

При зміні умов результати дослідів можуть не змінюватися, що надає їм більшої достовірності. Якщо ж в різних умовах виникають різні результати, то суб'єкт розслідування отримує можливість точно встановити, в яких саме умовах виникають позитивні чи негативні результати.

Поетапність проведення полягає в тому, що по можливості слідчий експеримент розділяється на певні етапи з урахуванням складності цієї слідчої (розшукової) дії. Це дозволяє послідовно та в повному обсязі проводити окремі досліди. Межами етапів є початок та закінчення дослідів в певній ситуації.

Під час проведення слідчого експерименту у безконфліктній слідчій ситуації слідчий керується заздалегідь складеним планом та використовує прийоми і методи, що дозволяють фіксувати дії та пояснення осіб-учасників слідчого експерименту. Разом з тим, аналізуючи матеріали кримінального

провадження, поведінку особи під час досудового розслідування, мотиви, якими вона може керуватися, даючи згоду на експеримент, слідчий повинен спрогнозувати можливість запланованого конфлікту. Конфлікт може виникнути у зв'язку з тим, що особа, показання якої перевіряються, заздалегідь спланувала ввести слідство в оману. Наприклад, погодившись на слідчий експеримент, мала на меті здійснити втечу, знищити речові докази. Слід мати на увазі і зовнішні фактори, що можуть створити конфліктну ситуацію (раптова поява родичів потерпілого, які хочуть вчинити самосуд, намагання співучасників вбити особу або допомогти їй втекти). Прогнозуючи такий розвиток подій, слідчий, оперативні працівники, охорона повинні уважно стежити за діями учасників, їх психологічним, емоційним станом, інтонаціями і мімікою під час пояснень, контролювати територію проведення слідчої (розшукової) дії. Такий контроль дозволить вчасно виявити і попередити здійснення намірів осіб, що суперечать меті та завданням слідчої (розшукової) дії.

Особливості слідчого експерименту для встановлення можливості чути будь-що. При підготовці до проведення цього виду слідчого експерименту слідчому необхідно залучити особу, яка стверджує, що вона чула ті чи інші звуки, мовлення, та понятих з нормальним слухом. На місці проведення дослідів необхідно відновити фактори, що впливають на сприйняття звуків, – відстань між особою, що відтворює звуки, та особою, що сприймає; усунути сторонні шуми чи відновити їх; якщо звуки в момент події лунали з приміщення, то прикрити чи відкрити двері, вікна, квартирки тощо. З особою, що відтворює звуки, залишається помічник слідчого та двоє понятих. Слідчий домовляється заздалегідь з помічником про час проведення кожного дослідів та про сигнали, за якими слід починати. Слідчий з особою, що буде сприймати звуки та двома понятими перебуває у визначеному місці. Перебуваючи в обумовленому місці, слідчий, не пояснюючи учасникам мети перебування в цьому місці, повинен зайняти їх розмовою на побутову тему з тим, щоб їх увага не концентрувалася на сприйнятті звуків. Але, звичайно, слідчий повинен контролювати ступінь захопленості розмовою. В цей час заздалегідь визначений учасник слідчого

експерименту за командою помічника слідчого імітує звуки, які були визначені йому слідчим. Характер звуків може бути різним – крик, мова, звук падіння предмета, робота двигуна автомобіля тощо. Звуки повторюються тричі зі слабкою силою, після чого тричі сильніше та тричі з максимальною силою. Після закінчення всіх дослідів слідчий опитує по одному осіб, що сприймали звуки. Їх відповіді по кожному досліді фіксують в протоколі окремо.

Особливості слідчого експерименту для встановлення можливості бачити що-небудь. При проведенні слідчого експерименту цього виду слідчий забезпечує відтворення умов, що впливають на можливість візуального сприйняття: відстані, з якої відбувається спостереження; перепони, що заважають спостереженню (листя дерев, завіси на вікнах тощо), ступінь освітлення, розташування точки спостереження відносно рівня моря тощо. Слідчий повинен зорієнтувати спостерігачів, в який бік обличчям стояти, але не повинен детально роз'яснити мету експерименту та на який об'єкт слід звертати увагу. Слідчий повинен знаходитися разом зі спостерігачами, щоб самому впевнитися у можливості бачити об'єкт. Діями по появі об'єкта (людини чи предмету) в полі зору керує помічник слідчого, з яким слідчий заздалегідь узгоджує час початку кожного досліді. Спостерігачем зазвичай виступає особа, яка стверджує, що бачила в момент події, яка перевіряється, об'єкт в певних умовах. Ще два поняття знаходяться поряд з помічником слідчого з метою посвідчення того, що об'єкт дійсно демонструвався. Об'єкт повинен демонструватися тричі в несприятливій обстановці, а потім тричі в більш сприятливій обстановці. Наприклад, коли людина пройшла тричі за вікном, завішаним завісою, а потім тричі коли завіса була відсунута. Важливо проводити досліді саме в такому порядку, оскільки при сприятливих умовах спостерігачі можуть розгледіти об'єкт, а в менш сприятливій – просто здогадатися про його наявність.

Обстановка, в якій відбувається сприйняття, може змінюватися за різними елементами (освітлення, відстань тощо), але неприпустимо змінювати всі елементи одночасно. Зміні піддаються лише ті елементи обстановки, відносно

яких у слідчого немає точних даних (конкретної відстані, стану освітлення тощо).

Про результати сприйняття слідчий опитує спостерігачів після завершення всієї серії дослідів. Якщо опитування буде проводитися після частини дослідів, то таким чином слідчий акцентує увагу учасниках на сутності майбутніх дослідів. До того ж рекомендується опитувати всіх спостерігачів окремо з метою уникнення їх впливу на показання один одного.

Особливості слідчого експерименту для встановлення можливості людини пролізти крізь отвір. Слідчий експеримент цього виду проводиться зазвичай для перевірки версії про можливість проникнення особи до певного приміщення через проломи в стінах, квартирки вікон тощо. Експеримент проводять з використанням реального отвору, або, якщо він видозмінений або залагоджений – виготовляють дерев'яний макет.

Макет за своїми розмірами, товщиною, формою отвору та рівнем його розташування над землею повинен відповідати перешкоді, що зламана. Залежно від розміру пролому слідчий підбирає двох осіб різної комплекції, які, судячи з їх статури, зможуть пролізти через отвір. Досліди проводяться неодноразово зі зміною умов. Спочатку пропонується пролізти через отвір особі з середньою тілобудовою різними способами – ногами чи головою вперед, без допомоги, або з використанням допомоги сторонньої особи. Після чого, при негативному результаті, всі ті ж дії повторює особа більш худорлявої статури. Якщо ж особі вдалося пролізти через отвір, то в протоколі зазначається, яким саме способом здійснено проникнення для подальшого порівняння з показаннями підозрюваної особи про спосіб проникнення до приміщення.

Особливості слідчого експерименту для визначення часу, необхідного для подолання певної відстані. Цей вид слідчого експерименту проводиться у випадках, коли підозрюваний або свідок посилається на алібі, та виникає необхідність перевірити, чи міг він з того місця, де нібито знаходився на момент вчинення правопорушення, дістатися до місця події та повернутися назад за певний проміжок часу.

Якщо перевіряється варіант пересування пішки, то слідчий обирає найкоротший шлях між двома точками та пропонує трьом статистам спочатку пройти обраний шлях у звичайному темпі, а після – у найшвидшому. При цьому слідчий та поняті супроводжують виконавця пішки або на автомобілі. Час, витрачений статистами в обох випадках, фіксується окремо та зазначається в протоколі.

Якщо перевіряється піший варіант з використанням громадського транспорту, то досліди проводяться в декілька етапів. Спочатку по наведеній методиці встановлюють необхідний час для подолання відстані від першої точки до зупинки транспорту, де відбувається посадка, а потім – від зупинки висадки до другої точки. Таким чином визначається час, необхідний для подолання пішої частини маршруту. Після цього слідчий разом з понятими їздить на громадському транспорті від однієї зупинки до іншої не менше шести разів. Час початку руху – початок очікування транспорту. Час для кожної поїздки вираховується окремо. Якщо між двома точками маршруту курсує декілька видів транспорту, то досліди по шість разів повинні проводитися на кожному виді транспорту. Цей вид слідчого експерименту необхідно проводити в той же день тижня, коли мала місце подія, що перевіряється. Після закінчення дослідів суб'єкт розслідування повинен отримати довідку від диспетчера громадського транспорту, що на час проведення дослідів не було випадкового порушення графіку руху транспорту.

Якщо перевіряється час руху автомобіля, то слідчий повинен підібрати відповідний вид транспортного засобу, трьох водіїв різної кваліфікації та час для проведення дослідів. Щоб інтенсивність дорожнього руху співпадала з інтенсивністю в момент події, що перевіряється. Перед водіями-статистами ставиться завдання проїхати вказаний маршрут якомога швидше з дотриманням всіх правил дорожнього руху. Досліди проводять декілька разів (не менше трьох). Якщо слідчий з понятими не мають можливості розташуватися в транспортному засобі, то в одному пункті повинен знаходитися помічник

слідчого з двома понятими, а в іншому – слідчий з понятими. Час руху фіксується в протоколі окремо по кожному водію та досліді.

Особливості слідчого експерименту для визначення у особи наявності професійних навичок та інших здібностей. Цей вид слідчого експерименту проводиться з метою виявлення професійних навичок з виготовлення певних речей, цінних паперів, фізичних можливостей людини, або його здібності визначати проміжки часу, швидкість, колір, розміри, форми тощо.

Обов'язковими вимогами під час проведення даного виду слідчого експерименту є те, що виконавцем дослідних дій повинна бути та людина, чий показання перевіряються, та добровільність участі цієї особи в досліді. Якщо слідчий примусить особу до участі у слідчому експерименті, то результати можуть бути викривленими з причини навмисного приховування виконавцем своїх можливостей.

Якщо стоїть завдання перевірити можливість виготовлення певних предметів, то слідчий повинен підготувати відповідні матеріали, інструменти та запросити спеціаліста даної професії чи ремесла як спеціаліста. Спеціаліст може пояснити, наскільки професійними та впевненими є рухи та вміння особи під час вчинення тих чи інших дій, пов'язаних з навичками, що перевіряються.

При перевірці здатності визначати проміжки часу без годинника підслідна особа під час слідчого експерименту повинна займатися тими ж справами, якими займалася під час події, що перевіряється – читати, розмовляти по телефону, дивитися телевізор тощо. Такі досліді повинні здійснюватися багаторазово, а періоди часу задаватися без будь-якої послідовності та закономірності. Але проміжки часу не повинні значно різнитися від проміжків часу в події, що перевіряється. Наприклад, якщо свідок стверджує, що підозрюваний повернувся через 40 хвилин, то не можна пропонувати йому визначити час в межах 3, 5, 10 хвилин, тому що у людини може бути здатність чітко визначати проміжки часу лише у великих періодах.

Аналогічно проводиться слідчий експеримент з перевірки здатності визначати швидкість руху автотранспортного засобу. Поняті при цьому повинні

знаходитися в автомобілі та фіксувати швидкість за спідометром чи знаходитися поряд із датчиком радара швидкості в руках співробітника поліції.

Перед проведенням слідчого експерименту зі встановлення здатності особи визначати розміри, колір, форму тощо слідчий повинен приготувати відповідні набори кольорів, розмірів, форм та інших необхідних матеріалів. Наприклад, при перевірці показань потерпілого щодо правильності визначення зросту правопорушника, необхідно продемонструвати підслідному не менше 10 осіб різного зросту та зіставити його показання щодо зросту кожної з них з їх реальним зростом.

Особливості слідчого експерименту для встановлення можливості існування будь-якого факту, явища. Найбільш поширеним в цьому виді слідчого експерименту є дослід з встановлення можливості осліплення водія світлом фар зустрічного транспорту під час дорожньо-транспортних пригод.

Для проведення такого слідчого експерименту слідчий повинен підібрати два автомобіля того ж типу, що приймали участь у дорожньо-транспортній пригоді. Досліди повинні проводитися на тій ділянці дороги, де відбулася пригода, оскільки наявність нахилу, повороту, підйому шляху має важливе значення для результатів. На результати дослідів може також впливати ступінь видимості, обумовлена погодою. Слідчий повинен досягнути схожості цих суттєвих умов. Слідчий з понятими розташовується в автомобілі, де перебував осліплений світлом фар водій, причому для уникнення аварії даний автомобіль не повинен рухатися. Другий автомобіль повинен рухатися йому назустріч з увімкненими фарами дальнього світла. Слідчий та поняті фіксують точку, в якій перебував другий автомобіль в той момент, коли світло його фар осліпило слідчого та понять. Взаєморозташування транспортних засобів фіксується в протоколі слідчої (розшукової) дії.

Особливості перевірки показань на місці як виду слідчого експерименту. Доцільність проведення такого виду слідчого експерименту обумовлена необхідністю зіставлення показань раніше допитаної особи з матеріальною обстановкою події, яка перевіряється, встановлення її обізнаності щодо

географічних та топографічних характеристик певної матеріальної обстановки. Тому обов'язковою умовою проведення такого виду слідчого експерименту є попередній допит особи, показання якої перевіряються.

Після проведення інструктажу слідчий представляє учасникам групи особу, показання якої перевіряються, з'ясовує питання щодо її добровільної участі у проведенні експерименту, роз'яснює їй права і обов'язки залежно від її процесуального статусу. Акцентує увагу особи на тому, що вона, відповідно до раніше даних показань, повинна: показати маршрут руху до місця події, назвати і показати орієнтири, якими вона керується; розповісти про обстановку на місці події, речові докази, що мали залишитися, описати їх та вказати їх місце знаходження; дати пояснення з питань, що можуть виникнути у слідчого або спеціалістів.

Після інструктажу учасників слідчий організовує пересування групи до «вихідного пункту». «Вихідний пункт» повинен бути розташований поза місцем перевірки показань, проте його місцезнаходження повинно дозволяти особі зорієнтуватися щодо маршруту руху до «першого опорного пункту».

Після прибуття до «вихідного пункту» слідчий пропонує особі розповісти про напрямок подальшого руху, орієнтири, що знаходяться на маршруті, об'єкти, що мають відношення до події. Інформація щодо вказаних обставин дозволяє слідчому, іншим учасникам слідчої (розшукової) дії уявити обстановку, де будуть перевірятися показання. Вислухавши пояснення особи, слідчий пропонує їй рухатися за вказаним маршрутом. Підозрюваний, свідок або потерпілий, показання якого перевіряються, повинен починати рух першим, самостійно обираючи напрям. За ним, на короткій відстані, іде слідчий (при необхідності, додатково, оперативний працівник), поняті. Спеціаліст, який проводить відеофіксацію, рухається збоку і трохи позаду, на відстані, що забезпечує йому можливість фіксувати самостійність і зміст дій особи, показання якої перевіряються.

Якщо від «вихідного пункту» до «опорного» необхідно подолати значну відстань, що потребує використання автотранспорту, в автомобілі повинні

перебувати: особа, чиї показання перевіряються; слідчий; поняті; при необхідності охорона.

Прибувши на «опорний пункт», слідчий пропонує особі розповісти про дії, що тут відбувалися, місце знаходження слідів і об'єктів, їх характерні ознаки. Вислухавши пояснення особи, слідчий пропонує їй продовжити перевірку її показань. Особа, чиї показання перевіряються, під час слідчого експерименту може зупинитися, навіть повертатися назад, щоб зосередитися та пригадати місце знаходження орієнтирів, об'єктів, про які вона розповідала раніше. Під час відтворення дій слідчий, інші учасники слідчої (розшукової) дії не повинні втручатися в дії особи щодо обрання маршруту, відшукування речових доказів, демонстрації своїх дій або дій інших осіб на місці події, її пояснень. У випадку виявлення об'єктів, що мають відношення до події кримінального правопорушення, яка розслідується, слідчий, за допомогою конкретизуючих запитань, повинен встановити ознаки, за якими особа впізнала цей об'єкт, з'ясувати коли і за яких обставин вона його бачила. Це може стосуватися як окремих речових доказів, так і ділянок місцевості, будинку, квартири, де відбулася подія кримінального правопорушення. Важливо, щоб пояснення особи супроводжувалися демонстрацією її дій під час вчинення кримінального правопорушення з використанням допоміжних засобів (предметів, що імітують знаряддя кримінального правопорушення, манекена тощо). Отримання такої інформації дозволяє слідчому зіставити показання, які були раніше отримані від особи, з показаннями інших осіб, результатами огляду місця події, реальною обстановкою на місці події, та зробити відповідні висновки. Якщо потрібно перевірити показання декількох осіб, кожна перевірка проводиться як окрема слідча (розшукова) дія.

При проведенні даного виду слідчого експерименту не можна задавати навідні питання чи допускати поведінку навідного характеру (наприклад, коли слідчий рухається попереду особи, показання якої перевіряються). Але рекомендується задавати уточнюючі питання. Характерним тактичним прийомом під час проведення такого слідчого експерименту є отримання

пояснень з так званим випередженням: перш ніж запропонувати підслідному здійснити певну дію, у нього з'ясовується, які обставини були пов'язані з аналогічними діями, що мали місце під час події, що перевіряється. Лише після його розповіді підслідному пропонується здійснити ці дії в присутності інших учасників слідчого експерименту. Таким чином, і йому самому, й іншим учасникам надається можливість впевнитися в тому, чи відповідають надані показання дійсним обставинам.

Загальні правила проведення слідчого експерименту:

- слідчий експеримент може проводитись лише з особою, яка дала на це добровільну згоду;
- до початку слідчого експерименту провести всі необхідні підготовчі дії
- підібрати учасників, спеціалістів, понятих, вжити заходів для забезпечення транспортом і технічними засобами;
- важливо забезпечити безпеку учасників слідчого експерименту;
- слідчий експеримент необхідно проводити в максимально наближених до обстановки події умовах, що мають суттєве значення для кримінального провадження, враховувати умови, які змінились і які не можна відтворити;
- забезпечити планомірність слідчого експерименту, тобто проведення його за заздалегідь складеними планами (усього експерименту та його окремих етапів), без хаотичності і поспішності;
- всі дослідження проводити неодноразово з метою уникнення випадковості та встановлення закономірності;
- намагатися вирішити всі питання, на які може дати відповідь результат слідчого експерименту;
- проводити слідчий експеримент всебічно, висуваючи і перевіряючи всі можливі версії вчиненого, з пошуком слідів, які підтверджують чи спростовують кожен етап;
- слідчому не можна допускати в діях чи запитаннях вказівок чи слів, які спонукають до конкретної дії що відтворюється;

– вживати заходів для недопущення під час проведення слідчого експерименту порушень публічної безпеки та порядку, руху транспорту, технологічних процесів, заподіяння матеріальних збитків;

– застосовувати під час проведення слідчого експерименту спеціальну техніку та технічні засоби фіксації.

2.3. Заключний етап слідчого експерименту

На відміну від інших слідчих (розшукових) дій, фіксація ходу і результатів слідчого експерименту має певні відмінності. Це обумовлено його динамічністю, різноманітністю джерел отримання інформації, необхідністю постійного контролю за проведенням слідчої (розшукової) дії в цілому.

Основним способом фіксації ходу і результатів слідчого експерименту як і будь-якої слідчої (розшукової) дії – є складання протоколу. Протокол слідчого експерименту складається з трьох частин – вступної, описової і заключної. Щодо вступної і заключної частини протоколу, то їх заповнення повинно відповідати зразкам оформлення кримінальних процесуальних документів. Описова частина протоколу повинна відображати хід та зміст слідчої (розшукової) дії.

Вступна частина протоколу містить інформацію про: 1) найменування документу; 2) дату і місце проведення слідчого експерименту; 3) час початку і закінчення слідчого експерименту; 4) посаду, звання або класний чин, прізвище та ініціали особи, яка складає протокол; 5) відомості про учасників слідчого експерименту (прізвище, ім'я та по батькові, дати народження, місце проживання, за потреби – місце роботи) із зазначенням їх процесуального становища або підстави участі; 6) норми кримінального процесуального закону, на підставі яких і з дотриманням яких проведено слідчий експеримент; 7) інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються під час проведення слідчої (розшукової) дії; 8) мету слідчого експерименту; 9) відомості про те, що учасникам слідчого експерименту були роз'яснені їх права й

обов'язки, що вони були попереджені про неприпустимість розголошення даних, отриманих у ході слідчого експерименту.

На початку описової частини необхідно зазначити місце знаходження учасників слідчого експерименту на момент початку слідчої (розшукової) дії, місце, де заплановано проведення дослідів чи випробувань, або місце розташування «вихідного пункту», з якого починається перевірка під час слідчого експерименту.

Якщо передбачається використання транспортного засобу, необхідно вказати його вид, реєстраційний номер, прізвище, ім'я та по батькові водія.

В описовій частині протоколу вказуються: 1) спосіб проведення слідчого експерименту (відтворення дій; відтворення обстановки або певних обставин; вчинення дослідних дій) і підготовчі заходи, які для цього були виконані; 2) розподіл обов'язків між учасниками слідчого експерименту (зокрема, хто виконував експериментальні дії); 3) зміст і послідовність експериментальних дій. Їх потрібно описувати докладно, відображаючи як сам процес проведення експериментального дії, так і її результати. Якщо експериментальні дії варіювалися, то необхідно вказати, які умови змінювалися. При цьому повинен бути описаний кожен варіант проведення експериментальних дій; 4) відомості про застосування при проведенні експериментальних дій манекенів, муляжів знарядь кримінального правопорушення й інших технічних пристосувань та отримані результати; 5) відомості про застосування технічних засобів фіксації ходу і результатів слідчого експерименту.

В описовій частині протоколу недостатньо обмежитися викладенням завдання експерименту і повідомленням про те, що будуть перевірені показання певної особи. В інтересах провадження буде логічно, щоб особа особисто, у присутності понятих дала показання з приводу обставини, що перевіряються. Справа в тому, що викладення попередніх показань та їх оприлюднення зв'язує особу, що їх надала, адже в такому випадку психологічно важко щось змінити. У той самий час при їх повторенні свідок і підозрюваний мають більшу можливість

змінити або уточнити свої первинні показання. Тому такий порядок сприяє одержанню найбільш правдивих показань. Показання підозрюваного або свідка фіксуються в протоколі слідчого експерименту від імені третьої особи, після чого слідчий задає їм питання, чи відповідають умови проведення експерименту тим умовам, у яких відбувалася подія в дійсності. Відповідь на це питання обов'язково повинна бути записана в протоколі. Якщо зауваження щодо умов не вимагають додаткової підготовки, вони можуть бути відразу ж взяті до уваги. Адже за певної невідповідності можна внести зміни в хід слідчого експерименту на місці його проведення: посилити освітлення в приміщенні, пересунути меблі, трохи зачекати з проведенням експерименту, дочекавшись настання темряви, тощо.

Після прибуття на «опорний» пункт або на місце, де будуть проводитися дослідження чи випробування, слідчий повинен зафіксувати його місце розташування, обстановку на час експерименту, факт і результати проведення реконструкції матеріальної обстановки, метеорологічні, звукові та інші умови, розподіл обов'язків між учасниками експерименту, кількість і місце їх розташування, способи і засоби зв'язку між ними, зміст і послідовність проведених дослідів чи випробувань, їх кількість та варіанти виконання, час, який при цьому було затрачено, отримані результати.

Зважаючи на те, що обставини проведення слідчої (розшукової) дії не дають реальної можливості одночасної детальної фіксації її в протоколі, слідчому рекомендується вести записи чорнового характеру або використовувати диктофон.

Після закінчення слідчого експерименту слідчий складає протокол, зачитує його учасникам слідчої (розшукової) дії або надає його їм для ознайомлення. Якщо учасники слідчої (розшукової) дії мають зауваження або доповнення, слідчий вносить їх до протоколу. У випадку відмови будь-кого з учасників слідчого експерименту підписувати протокол, слідчому потрібно витребувати письмове пояснення такої особи, із зазначенням причин незгоди з процесуальним документом.

Про проведення слідчого експерименту суб'єкт розслідування складає протокол згідно з вимогами КПК України, в якому докладно викладаються умови і результати слідчого експерименту (ч. 6 ст. 240 КПК України). При цьому, під час проведення слідчого експерименту можуть проводитися вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу (ч. 2 ст. 240 КПК України). Важливо пам'ятати, що якщо під час слідчого експерименту виявляються нові речові докази (речі, документи, труп, частини трупу тощо), то у такому випадку слідчий експеримент зупиняється (або призупиняється, якщо є необхідність продовжувати його) та проводиться інша слідча (розшукова) дія – огляд, під час якого вилучаються речі, виявлені під час проведення слідчого експерименту. Такі речі вважаються тимчасово вилученим майном, що вимагає від суб'єкта розслідування прийняття відносно них процесуального рішення не пізніше наступного робочого дня. В противному випадку такі речі необхідно негайно повернути володільцю на першу його вимогу.

Відповідно до положень КПК України, додатками до протоколу слідчого експерименту можуть бути: письмове пояснення спеціаліста; технічний носій інформації з матеріалами звуко-, відеозапису; плани і схеми; графічні зображення, виготовлені в ході слідчого експерименту; відбитки та зліпки, виготовлені в ході слідчого експерименту.

Щодо вимоги докладно викладати умови і результати слідчого експерименту в протоколі проведення слідчої (розшукової) дії, то хоча законодавець і не конкретизує ступінь деталізації, необхідно відображати в протоколі в повному обсязі саме ті умови проведення слідчого експерименту та дослідів, пов'язаних з ним, що впливають на його результат. Детальність означає чітке зазначення відстаней, технічних приладів, що використовуються, та їх характеристик, умов проведення дослідів, кількість дослідів, конкретний результат кожного випробування, час та тривалість кожної дії, пов'язаної з дослідом, причину, час та тривалість перерв в роботі технічних засобів фіксації тощо. Саме таке відображення ходу слідчого експерименту в протоколі

дозволить уникнути сумнівів в його результаті та отримати допустимі та належні докази в кримінальному провадженні.

Рекомендовано для складання протоколу слідчого експерименту всім учасникам повернутися до кабінету слідчого (місця початку слідчої (розшукової) дії). В обстановці службового кабінету є можливість повно та об'єктивно, без поспішності, викласти всі фактичні дані, пов'язані з проведенням слідчого експерименту, ознайомити всіх учасників з матеріалами технічної фіксації та текстом протоколу, долучити до протоколу всі додатки з дотриманням процесуальних вимог. Слідча (розшукова) дія вважається закінченою, коли складений відповідний протокол.

У заключній частині протоколу фіксуються: 1) заяви та зауваження учасників слідчого експерименту з приводу правильності проведених експериментальних дій і отриманих при цьому результатів; 2) відомості про плани і схеми, складені при проведенні слідчого експерименту і долучені до протоколу; 3) відомості про відібрання письмового пояснення спеціаліста та його доручення до протоколу; 4) відомості про ознайомлення з протоколом усіх учасників слідчого експерименту та посвідчення їхніми підписами факту відповідності проведеним діям.

Типові помилки, яких припускаються слідчі під час оформлення протоколу слідчого експерименту: 1) неправильне процесуальне оформлення виконаних дослідних дій; 2) неповнота протоколу, тобто відсутність вказівки на те, в якій обстановці проводився слідчий експеримент, опису змісту дослідів, відомостей про те, що проводилася фотозйомка, складалися схеми або плани; 3) порушення послідовності в описанні виконаних дослідних дій та викладення їх у довільному порядку; 4) відображення в протоколі інформації, що не відноситься до сутності слідчого експерименту; 5) недбала літературна редакція протоколу.

Крім протоколу, хід і результати слідчого експерименту можуть фіксуватися за допомогою технічних засобів фіксації: фото-, звуко-, відеозапису.

Фотозйомку може здійснювати сам слідчий або спеціаліст. З огляду на те, що на слідчого покладено керівництво проведенням слідчої (розшукової) дії, технічну фіксацію бажано доручити спеціалісту. Спочатку проводиться фіксація місця проведення слідчого експерименту орієнтуючим та оглядовим способами. Дії особи, показання якої перевіряються, а також дії інших осіб на місці події, об'єкти і сліди, що мають відношення до події кримінального правопорушення, фіксуються технічними засобами за правилами вузлової і детальної фотозйомки. До протоколу слідчого експерименту долучаються технічні носії інформації із зафіксованими на них фактичними даними.

В подальшому, в ході проведення слідчого огляду технічних носіїв інформації, можуть виготовлятися ілюстративні таблиці, що додаються до протоколу огляду як додатки.

На відміну від фотозйомки відеозапис під час слідчого експерименту дозволяє синхронно фіксувати зображення і звук, що забезпечує максимально точне і об'єктивне відображення його ходу і результатів.

Застосування відеозапису є найбільш доцільним у випадках:

- коли слідчий експеримент проводиться за відсутності підозрюваного та інших зацікавлених осіб, які в подальшому можуть оскаржити його результати;
- якщо після проведення слідчого експерименту матеріальна обстановка місця проведення зміниться і відновити її буде неможливо;
- за наявності підстав вважати, що особа, за участю якої проводиться слідчий експеримент, може в подальшому відмовитися від своїх показань;
- коли дані про умови слідчого експерименту та його результати будуть використані під час проведення судових експертиз.

Відеозапис рекомендується починатися в місці, визначеному слідчим, як місце збору учасників слідчої (розшукової) дії. Під час роз'яснення учасникам прав і обов'язків доцільно фіксувати кожного учасника слідчого експерименту великим планом.

Відеозапис повинен здійснюватися таким чином, щоб зафіксувати маршрут руху, місце розташування учасників слідчого експерименту, самотійність і добровільність дій особи, показання якої перевіряються.

На «опорному пункті» необхідно зафіксувати обстановку місця проведення слідчого експерименту, пояснення особи щодо механізму події, що перевіряється, місця знаходження прихованих або залишених речових доказів та їх ознак, майбутніх дій особи, які вона має намір вчинити.

Якщо особа в момент спостереження події знаходилася у русі (наприклад, пересувалася на транспортному засобі), що часто буває під час дорожньо-транспортних подій, в ході слідчого експерименту потрібно точно зафіксувати характер, напрямок і швидкість руху спостерігача. В цьому випадку зйомка ведеться камерою, встановленою на транспортному засобі, де раніше знаходилося дана особа (в кабіні водія тролейбуса, автобуса тощо).

Необхідно також правильно розуміти конструкцію «безперервний відеозапис» в аспекті її відповідності засадам кримінального провадження та кримінальним процесуальним вимогам щодо допустимості та належності доказів. Безперервний відеозапис не означає, що технічний засіб фіксації працює безперервно протягом всієї слідчої розшукової дії (роз'яснення прав та обов'язків учасникам, маршруту на безпосереднє місце проведення дослідів, моделювання обстановки та обставин події, складання протоколу) та не може вимикатися. «Безперервний відеозапис» означає, що всі зупинки відеозапису та вимикання технічного засобу фіксації оговорюються слідчим на відео, фіксуються в протоколі слідчої (розшукової) дії та хронологічно співпадають з таймером часу, увімкненим на технічному засобі фіксації, що застосовується. Відеозапис може призупинятися на час, коли учасники слідчого експерименту добираються до безпосереднього місця проведення слідчої (розшукової) дії, змінюють місця дислокації, або робиться технічна перерва між серіями дослідів для відпочинку учасників, відбувається внесення фактичних даних в протокол слідчого експерименту тощо. Таким чином, в матеріалах відеозапису кожна зупинка та відновлення роботи технічного засобу фіксації оговорюються

суб'єктом розслідування із зазначенням конкретного часу, що відповідає значенням хронометру на технічному засобі фіксації, а також тексту протоколу слідчої (розшукової) дії. Саме таке розуміння сутті «безперервного відеозапису» та відповідна організація слідчої (розшукової) дії відповідає напрацьованим криміналістичним рекомендаціям та принципам кримінального провадження.

Після закінчення слідчого експерименту всі учасники повинні переглянути матеріали відеозапису, про що обов'язково зазначається в протоколі слідчої (розшукової) дії.

Під час слідчого експерименту може використовуватися також і звукозапис. Особливість застосування звукозапису полягає в тому, що слідчий на місці проведення слідчої (розшукової) дії повинен максимально повно отримати і зафіксувати вербальну інформацію щодо майбутніх дій особи на місці перевірки, місця знаходження та особливостей залишених об'єктів. Факт їх виявлення повинен констатувати слідчий, а пояснення щодо причин їх виникнення або перебування на місці події – особа, чиї показання перевіряються.

Після закінчення слідчого експерименту всі учасники повинні прослухати звукозапис, про що обов'язково зазначається в протоколі слідчої (розшукової) дії.

Важливо розуміти, що результати слідчого експерименту лише відображають фактичні дані та не повинні перетворюватися у висновки. Відповідним чином формулюється й описова частина протоколу слідчого експерименту: зміст тексту констатує хід дослідів та їх результати, виключаючи умовиводи та припущення, засновані на отриманих результатах.

3. ОЦІНКА ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Достовірність результатів слідчого експерименту та його оцінка напряму залежать від дотримання всіх необхідних умов його проведення: процесуальних, організаційних, тактичних.

Оцінка результатів дослідних дій слідчим носить доволі складний характер та не завжди однозначна. Перш за все у слідчого повинна бути абсолютна впевненість в тому, що всі необхідні умови, які існували в реальній дійсності, під час проведення слідчого експерименту були дотримані або реконструйовані. Також повинно бути розуміння, що суттєвих змін в обстановку не вносилося, а наявні відхилення ніякого впливу на результати слідчого експерименту не мають. Тільки за таких умов можна оцінювати результати розглядуваної слідчої (розшукової) дії.

Для доказування факту, що перевіряється в ході слідчого експерименту, його результати оцінюються у співставленні з іншими наявними доказами в кримінальному провадженні.

Необхідно розуміти, що поділ результатів слідчого експерименту на позитивні та негативні є відносно умовним: висунута слідча версія могла підтвердитися в ході слідчого експерименту, в результаті якого встановлена неможливість існування певної події за певних умов. Крім того, існують ситуації, коли в ході слідчого експерименту не вдалося ані підтвердити, ані заперечити певне припущення щодо механізму події.

Якщо в результаті експерименту встановлюється, що дії, стосовно яких особа надала показання, неможливо здійснити саме таким чином, як вона стверджує, робиться, як правило, категоричний висновок про неможливість здійснення вказаних дій саме так, як стверджує особа. Але можуть бути виключення, коли результати залежать від особистісних індивідуальних якостей виконавця (наприклад, коли перевіряються його професійні чи інші навички, фізичні дані). У тих випадках, коли відсутня така пряма залежність від індивідуальних особливостей людини та можлива повністю об'єктивна перевірка (наприклад, можливість дістати щось через певний отвір) висновок носить категоричний характер. Але завжди необхідно враховувати всі обставини факту, що перевіряється та ретельно їх аналізувати. Також необхідно пам'ятати про можливість неправдивих показань та спроби викривити результати слідчого експерименту.

Якщо ж в результаті слідчого експерименту встановлюється, що подія, яка перевіряється (сприйняття, дія) могла відбуватися саме таким способом, як говорить допитувана особа чи припускає слідчий, дана обставина ще не означає, що саме так все й відбувалося. На підставі такого результату можливо лише стверджувати, що така подія можлива за певних умов. Для категоричного висновку необхідна сукупність доказів. Але якщо в результаті слідчого експерименту встановлюється, що яка-небудь подія, явище, дія могли відбутися лише певним чином та ніяким іншим, в такому випадку висновок може бути категоричним.

Можливий також такий результат слідчого експерименту, яким встановлюється можливість здійснення будь-яких дій (наприклад, можливість відкриття певного запірного пристрою) не одним, а декількома способами. В таких випадках немає підстав для категоричних висновків, можливі лише ймовірні судження.

Залежно від ступеня ймовірності варто розрізняти формальну й реальну можливість. Формально можливим вважається такий розвиток події, який сам по собі не суперечить встановленим експериментальним даним, коли результати слідчого експерименту не виключають, а допускають такий розвиток.

При наявності додаткових доказів в кримінальному провадженні, що підтверджують реальну можливість події, що перевірялася в ході слідчого експерименту, результат слідчого експерименту може розглядатися як більш ймовірний, і за своєю доказовістю може наближатися до категоричного, тобто такого, що не лише допускає, а реально підтверджує подію, що перевіряється.

Щодо доказової цінності певних видів слідчого експерименту, то всі види слідчого експерименту можна умовно розділити на дві групи: слідчі експерименти, якими встановлюється можливість чи неможливість якого-небудь факту та слідчі експерименти, якими встановлюється зміст самого факту чи процес його походження.

Так, позитивне встановлення можливості того чи іншого факту при проведенні слідчих експериментів першої групи означає вірогідність його

існування, але не дає підстав категорично стверджувати, що факт дійсно мав місце. При цьому, негативне рішення, тобто встановлення неможливості даного факту, означає його неможливість в момент події, що розслідується, якщо результати слідчого експерименту достовірні (дотримані всі умови його проведення). Таким чином, негативне рішення, при його достовірності, має категоричний характер і може грати роль прямого доказу в системі інших доказів.

Якщо при проведенні слідчих експериментів другої групи встановлюється, що подія могла відбутися лише в даний спосіб та ніяк інакше, то результати слідчого експерименту оцінюються як категоричні достовірні докази. У випадках, коли слідчим експериментом встановлюється лише можливість певного ходу події, то висновки із результатів даних слідчих експериментів будуть лише вірогідними, тому що така можливість не виключає того, що подія відбувалася інакше.

Іноді виникає необхідність у проведенні повторного слідчого експерименту, коли буде встановлено, що під час проведення першого слідчого експерименту не всіх умов було дотримано. Тактика повторного слідчого експерименту нічим не відрізняється від тактики експерименту, що проводиться вперше. Мають бути дотримані всі процесуальні правила і тактичні умови його проведення. Процес оцінки його результатів також не має суттєвих особливостей.

Таким чином, процес оцінки результатів слідчого експерименту полягає у наступних позиціях як: 1) перевірка правильності відтворених умов і обстановки, в яких проводилася відповідна слідча (розшукова) дія; 2) перевірка правильності проведених дослідних дій; 3) оцінка особистих якостей учасника, чий показання перевіряються; 4) оцінка достовірності результатів експерименту та отримання висновків; 5) зіставлення отриманих висновків з іншими доказами у кримінальному провадженні.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автоматизоване робоче місце слідчого : інформаційно-довідкова програма / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, А. В. Самодін та ін. Київ, 2017. *Національна академія внутрішніх справ*. URL : https://www.naiu.kiev.ua/arm/slidch_new/start.html.
2. Балицький Т. М. Слідчий експеримент в системі слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2015. 18 с. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/16881> (дата звернення: 30.10.2020).
3. Балицький Т. М., Калганова О. А. Підготовчі дії до проведення слідчого експерименту. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. Одеса, 2014. Випуск 72. С. 365–370.
4. Белкин Р.С. Эксперимент в следственно, судебной и экспертной практике. М.: Юридическая литература, 1964. 224 с.
5. Гончаренко В. Г., Гончаренко С. В. Критерії допустимості психологічного впливу на досудовому слідстві. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3. С. 107–116.
6. Жукова Н.И. Вопросы теории и практики следственного эксперимента: автореф. дисс. канд. юрид. наук. спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза». Свердловск, 1984. 16 с.
7. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Затверджена наказом МВС України від 07.07.2017 р. № 575. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.
8. Інструкція про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: Затверджена наказом МВС України від 19.08.2019 р. № 691. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19>.
9. Інструкція про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поведження з ними: Затверджена наказом МВС України від 06.09.2017 р. № 754. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240-17>.
10. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: Затверджена наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/l378204>.
11. Когутич І. І. Форми експерименту у кримінальному провадженні. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 2013. Вып. 58(1). С. 158–168.

12. Коновалова В. Е. Психологическая характеристика следственного эксперимента. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1976. № 12. С. 10–16.
13. Криміналістика: підручник / [В.В. Пяковський, Ю.М. Черноус, А.В. Самодін та ін.]; за заг. ред. В.В. Пяковського. – 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.
14. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / Ю.В. Шепітько, В.А. Журавель, В.О. Коновалова та ін. / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 456 с.
15. Криміналістична тактика : навч. посіб. / за ред. М. А. Погорецького, Д. Б. Сергеевої. Київ : Алерта, 2016. 244 с.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.10.2020).
17. Практикум зі складання процесуальних документів : навч. посібник / Кол. авт. – 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 308 с.
18. Следственная тактика: (в вопросах и ответах) : Учеб. пособие. Свердловск: Изд-во Урал. Ун-та, 1991. 18 с.
19. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : мультимедійний навч. посіб. / О. А. Осауленко, Г. М. Степанова, А. В. Самодін та ін. Київ, 2018. *Національна академія внутрішніх справ*. URL : https://arm.naiu.kiev.ua/books/slidchi_rozdii/index.html.
20. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : навч. наоч. посіб. у схемах і таблицях / О. А. Осауленко, А. В. Самодін, Г. М. Степанова та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 140 с.
21. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: науково-практичний посібник. К.: Атіка, 2009. 64 с.
22. Участь спеціаліста в огляді місця події : довідник : практичний посіб. Київ, 2018. *Національна академія внутрішніх справ*. URL : https://arm.naiu.kiev.ua/books/dovidnyk_ohliadmp/index.html.
23. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій : навчальний посіб. / Є. Ю. Свобода, А. В. Кофанов, А. В. Самодін та ін. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.
24. Чаплинська Ю. А. Проблемні питання слідчого експерименту. *Право та суспільство*. 2014. №1. С. 249–254.
25. Чернецький О. К. Результаты следственного эксперимента, та їх доказове значення. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2013. Том 26 (65). № 1. С. 464–471.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Бланк протоколу слідчого експерименту

ПРОТОКОЛ

проведення слідчого експерименту

Місто (сел.) _____ «___» _____ 20__ року

Розпочато о «___» год. «___» хв.

Закінчено о «___» год. «___» хв.

_____,
(слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)

розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № _____ від «___» _____ 20__ р. у (на) _____

(місце проведення слідчого експерименту, погодні умови, освітлення)

За участю потерпілого:

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

якому відповідно до ч. 1, 2 ст. 56, ст. 57 КПК України роз'яснено його права і обов'язки. Потерпілий попереджений про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань за ст. 384 КК України.

_____ (_____)

(підпис) (прізвище)

За участю підозрюваного:

_____,

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

Якому згідно з ч. 3-7 ст. 42 КПК України роз'яснено його права і обов'язки.

_____ (_____)

(підпис) (прізвище)

За участю захисника:

_____,

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

якому згідно зі ст. 46, 47 КПК України роз'яснено його права і обов'язки.

_____ (_____)

(підпис) (прізвище)

За участю _____ представника

_____,

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

якому згідно з ч. 5 ст. 44; ч. 4 ст. 58; ч. 2 ст. 59 КПК України роз'яснено його права і обов'язки.

_____ (_____)

(підпис) (прізвище)

За участю свідка:

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
якому згідно зі ст. 66, 67 КПК України роз'яснено його права і обов'язки. Свідка попереджено про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань за ст. 385 КК України і за дачу завідомо неправдивих показань за ст. 384 КК України.

(підпис) (прізвище)

За участю спеціаліста:

_____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
якому згідно з ч. 4, 5 ст. 71 КПК України роз'яснено його права й обов'язки

(підпис) (прізвище)

За участю інших осіб:

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
яким згідно зі ст. _____ КПК України роз'яснено їхні права й обов'язки

(підпис) (прізвище)

У присутності понять:

1)

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання, підпис)
2)

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання, підпис)
яким згідно зі ст. 11, 13, 15, 223 КПК України роз'яснено їхні права й обов'язки
Особам, які беруть участь у проведенні слідчого експерименту, заздалегідь повідомлено про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання: _____

(характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються

при проведенні слідчого експерименту, підписи осіб)

(про проведення слідчого експерименту із застосуванням безперервного відеозапису)

_____,
а також роз'яснено вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії.

Пред'явив гр-ну (-ці)

(прізвище, ім'я, по батькові особи, яка займає приміщення, в якому проводиться слідчий експеримент)

ухвалу слідчого судді про проведення слідчого експерименту.

Копію ухвали слідчого судді про проведення слідчого експерименту отримав

_____ (прізвище, підпис особи, яка володіє житлом чи іншим володінням або іншої присутньої особи)
з дотриманням вимог ст. 104, 223, 240 КПК України провів слідчий експеримент
з метою перевірки і уточнення відомостей:

Слідчим експериментом встановлено:

Під час слідчого експерименту було:

_____ (складено плани і схеми; виготовлено графічні зображення, відбитки та зліпки)

_____ ,
які додаються до протоколу.

Складені плани і схеми; виготовлені графічні зображення, відбитки та зліпки

_____ ,
пред'явлені понятим і іншим особам, присутнім на слідчому експерименті.

З протоколом ознайомлені:

_____ (спосіб ознайомлення, зауваження і доповнення учасників процесуальної дії; прізвище, ініціали, підпис)

Учасники:

1. _____ / _____ /

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис)

2. _____ / _____ /

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис)

Поняті:

1. _____ / _____ /

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис)

2. _____ / _____ /

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис)

Слідчий експеримент провів:

_____ (слідчий, посада, найменування органу, підпис, прізвище, ініціали)

Додаток 2. Зразок протоколу слідчого експерименту

ПРОТОКОЛ

проведення слідчого експерименту

Місто (сел.) Дніпропетровськ «19» лютого 2016 року

Розпочато о «17» год. «00» хв.

Закінчено о «19» год. «15» хв.

Слідчий СВ Індустріального ВП Дніпропетровського ВП ГУНП в Дніпропетровській області капітан поліції Іванов Іван Ігорович, розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12016040520000068 від 18 лютого 2021 року у приміщенні каб. № 203 Індустріального ВП Дніпропетровського ВП, провів слідчий експеримент.

(місце проведення слідчого експерименту, погодні умови, освітлення)

За участю потерпілого:

Сомова Сергія Семеновича, 15 жовтня 1980 року народження, прожив. м. Дніпропетровськ, вул. Леніна, буд. 17, кв. 3, якому відповідно до ч. 1, 2 ст. 56, ст. 57 КПК України роз'яснено його права й обов'язки. Потерпілий попереджений про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань за ст. 384 КК України.

_____ (_____)
(підпис) (прізвище)

За участю _____ представника _____:

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

якому згідно з ч. 5 ст. 44; ч. 4 ст. 58; ч. 2 ст. 59 КПК України роз'яснено його права й обов'язки.

_____ (_____)
(підпис) (прізвище)

За участю свідка:

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

якому згідно зі ст. 66, 67 КПК України роз'яснено його права і обов'язки. Свідка попереджено про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань за ст. 385 КК України і за дачу завідомо неправдивих показань за ст. 384 КК України.

_____ (_____)
(підпис) (прізвище)

За участю спеціаліста: техніка-криміналіста Сектору техніко-криміналістичного забезпечення роботи Індустріального ВП

Дніпропетровського ВП Татарінова Сергія Валентиновича, якому, відповідно до ч. 4 та ч. 5 ст. 71 КПК України, роз'яснено його права та обов'язки.

_____ (_____)
(підпис) (прізвище)

У присутності понять:

1) Козіна Альберта Федоровича, 28 лютого 1965 року народження, котрий проживає у м. Дніпропетровськ, вул. Косіора, б. 71, кв. 15;

2) Буніна Валерія Миколайовича, 21 січня 1983 року народження, котрий проживає у м. Дніпропетровськ, вул. Косіора, б. 71, кв. 4;

яким згідно зі ст. 11, 13, 15, 223 КПК України роз'яснено їхні права й обов'язки.

Особам, які беруть участь у проведенні слідчого експерименту, заздалегідь повідомлено про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання: _____

(характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються

при проведенні слідчого експерименту, підписи осіб)

(про проведення слідчого експерименту із застосуванням безперервного відеозапису)

_____,
а також роз'яснено вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії.

Пред'явив гр-ну (-ці) _____

(прізвище, ім'я, по батькові особи, яка займає приміщення, в якому проводиться слідчий експеримент)

ухвалу слідчого судді про проведення слідчого експерименту.

Копію ухвали слідчого судді про проведення

слідчого експерименту отримав _____

(прізвище, підпис особи, яка володіє житлом чи іншим володінням або іншої присутньої особи)

з дотриманням вимог ст. 104, 223, 240 КПК України провів слідчий експеримент з метою перевірки і уточнення відомостей.

Слідчим роз'яснено всім учасникам слідчої (розшукової) дії право бути присутніми при слідчій (розшуковій) дії і робити заяви, які підлягають внесенню до протоколу. За наявності яких-небудь зауважень і заяв вони вносяться в протокол після ознайомлення з ним.

На запитання слідчого, чи всім присутнім учасникам слідчого експерименту зрозуміло їхні права, обов'язки і порядок проведення слідчого експерименту, одержано ствердну відповідь.

Слідчий пропонує потерпілому назвати своє прізвище, ім'я, по батькові.

Потерпілий називає свої прізвище, ім'я, по батькові: **Сомов Сергій Семенович**.

Слідчим запропоновано Сомову Сергію Семеновичу коротко розповісти про події, що відбулися 18 лютого 2021 року.

Слідчим експериментом встановлено: 18 лютого 2021 року приблизно о 18 годині 30 хвилин я знаходився на перехресті вулиць Калинової та Косіора в м. Дніпропетровську. В руці я тримав барсетку темно-коричневого кольору, вартістю 400 грн., в якій знаходилися:

1) гаманець зі штучної шкіри чорного кольору, вартістю 50 грн., в якому були 230 грн. купюрами у 100, 50, 50, 10, 10 та 10 грн., а також електронна пластикова зарплатна картка «Приватбанку» на моє ім'я.

2) мобільний телефон Нокія 6300 IMEI 1234567891234, корпус сріблястого кольору з тріщиною на задній його частині. Вартість телефону оцінюю в 700 грн.

В цей час до мене підійшли двоє раніше не відомих мені осіб чоловічої статі, прикмети яких я добре пам'ятаю.

Прикмети першого: європейської національності, зріс приблизно 170-175 см, на вигляд 25-30 років, худорлявої статури, обличчя овальне, над лівою частиною верхньої губи невеликий вертикальний шрам розміром близько 0,5 см, був одягнений у чорну шапку-горицик, чорну коротку шкіряну куртку, сині джинси та темні черевики.

Прикмети другого: кавказької національності, зріс приблизно 175-180 см, на вигляд 25-30 років, худорлявої статури, обличчя овальне, два середні верхні зуба з металу жовтого кольору, був одягнений у чорну кепку, «дуту» чорну коротку куртку, сині джинси та темні черевики.

Перший з них дістав з правої кишені своєї куртки ніж та сказав мені, щоб я віддав свою барсетку. Розуміючи реальність їх намірів, я спробував втекти від них і побіг в бік Будинку культури Нижньодніпровського трубного заводу. Але біля службового входу Будинку культури мене наздогнали. Перший чоловік спробував вдарити мене кулаком правої руки в голову, але не втримав рівновагу та впав на мене, зачепившись руками мені за куртку.

Скориставшись тим, що він знаходився переді мною в нахиленому стані, я вдарив його коліном ноги, скоріше за все правої, в обличчя. Після цього удару цей чоловік продовжував триматися за мене, прижавшись обличчям до моєї куртки.

В цей час другий нападник наблизився до мене з правого боку, штовхнув руками на землю та почав бити ногами в голову й тулуб. Весь цей час я намагався тримати свою барсетку обома руками. Однак від нанесених ударів я на деякий час (приблизно на півхвилини) втратив свідомість, чим скористався перший нападник на вирвав з моїх рук барсетку. Хоча цей момент я не пам'ятаю, оскільки був непритомний, але, прийшовши до тями, побачив, як перший нападник, той що зі шрамом на обличчі, тримає в лівій руці мою барсетку і говорить другому нападнику, що треба швидко уходити. Після цього вони побігли по вулиці Калиновій в бік проспекту імені Газети «Правда». Після цього

на передній правій частині куртки, в яку я був одягнений, я помітив декілька плям крові. Оскільки нанесені мені тілесні ушкодження не супроводжувалися кровотечею, я дійшов висновку, що це кров першого нападника, якого я вдарив коліном під час нападу на мене. Одразу після цього я

пішов до міської клінічної лікарні № 6 м. Дніпропетровська, де мені надали медичну допомогу.

Запитання слідчого: чи є питання до Сомова С.С. в осіб, що беруть участь у слідчому експерименті?

Відповідь: питань немає.

Питання слідчого до Сомова С.С.: чи можете ви і чи бажаєте розповісти і показати на місці, як все відбувалося?

Відповідь Сомова С.С.: так, я можу і бажаю розповісти і показати на місці, як все відбувалося.

Слідчу (розшукову) дію призупинено в 17 годин 10 хвилин.

Всі учасники слідчої (розшукової) дії виїжджають на адресу, яку вказав потерпілий Сомов С.С. – перехрестя вулиць Калинової та Косіора в м. Дніпропетровську.

Слідчу (розшукову) дію відновлено в 17 годин 38 хвилин.

Питання слідчого: Сомов С.С.: поясніть, де ми зараз перебуваємо?

Відповідь Сомова С.С.: ми перебуваємо на перехресті вулиць Калинової та Косіора в м. Дніпропетровську.

Учасники слідчої (розшукової) дії слідують за Сомовим С.С. до вказаного ним місця.

Питання слідчого до Сомова С.С.: розкажіть про події, які тут відбувалися 18.02.2016 року

Відповідь: 18 лютого 2021 року приблизно о 18 годині 30 хвилин я знаходився на перехресті вулиць Калинової та Косіора в м. Дніпропетровську. В руці я тримав барсетку темно-коричневого кольору, вартістю 400 грн., в якій знаходилися:

1) гаманець зі штучної шкіри чорного кольору, вартістю 50 грн., в якому були 230 грн. купюрами у 100, 50, 50, 10, 10 та 10 грн., а також електронна пластикова зарплатна картка “Приватбанку” на моє ім’я.

2) мобільний телефон Нокія 6300 IMEI 1234567891234, корпус сріблястого кольору з тріщиною на задній його частині. Вартість телефону оцінюю в 700 грн.

В цей час до мене підійшли двоє раніше не відомих мені осіб чоловічої статі, прикмети яких я добре пам’ятаю і зазначав про це раніше. Перший з них дістав з правої кишені своєї куртки ніж та сказав мені, щоб я віддав свою барсетку. Розуміючи реальність їх намірів, я спробував втекти від них і побіг в бік Будинку культури Нижньодніпровського трубного заводу. Але біля службового входу Будинку культури мене наздогнали. Перший чоловік спробував вдарити мене кулаком правої руки в голову, але не втримав рівновагу та впав на мене,

зачепившись руками мені за куртку. Скориставшись тим, що він знаходився переді мною в нахиленому стані, я вдарив його коліном ноги, скоріше за все правої, в обличчя. Після цього удару цей чоловік продовжував триматися за мене, прижавшись обличчям до моєї куртки.

Далі Сомов С.С. показує, де саме його наздогнали, а також як саме його бив перший нападник.

В цей час другий нападник наблизився до мене з правого боку, штовхнув руками на землю та почав бити ногами в голову й тулуб. Весь цей час я намагався тримати свою барсетку обома руками.

Далі Сомов С.С. за допомогою манекена людини показує, як саме і де його штовхнули і били ногами в голову й тулуб, а також хто і де перебував під час вказаних подій.

Далі Сомов С.С. пояснює: від нанесених ударів я на деякий час (приблизно на півхвилини) втратив свідомість, чим скористався перший нападник на вирвав з моїх рук барсетку. Хоча цей момент я не пам'ятаю, оскільки був непритомний, але, прийшовши до тями, побачив, як перший нападник, той що зі шрамом на обличчі, тримає в лівій руці мою барсетку і говорить другому нападнику, що треба швидко уходити. Після цього вони побігли по вулиці Калиновій в бік проспекту імені Газети «Правда». Після цього на передній правій частині куртки, в яку я був одягнений, я помітив декілька плям крові. Оскільки нанесені мені тілесні ушкодження не супроводжувалися кровотечею, я дійшов висновку, що це кров першого нападника, якого я вдарив коліном під час нападу на мене. Одразу після цього я пішов до міської клінічної лікарні № 6 м. Дніпропетровська, де мені надали медичну допомогу.

Запитання слідчого: чи є питання до Сомова С.С. в осіб, що беруть участь у слідчому експерименті?

Відповідь: питання спеціаліста Татарінова С.В. до Сомова С.С.: Ви не вказуєте, хто саме, як саме, скільки саме і чим саме Вас бив?

Відповідь Сомова С.С.: я зараз розповів тільки про ті обставини, які пам'ятаю точно. Однак у той час, коли мене били, я закривався і відвертався від ударів, закривав очі й обличчя руками, тому не можу сказати точну кількість нанесених мені ударів і точно розмежувати, хто і чим з вищевказаних нападників наносив їх мені. Те, що я пам'ятав точно, я щойно розповів.

Запитання слідчого: чи є ще питання до Сомова С.С. в осіб, що беруть участь у слідчому експерименті?

Відповідь: питань не має.

Слідчий експеримент закінчено в «19» час «15» хвилин.

Під час слідчого експерименту нічого не виявлено і не вилучалося.

Під час слідчого експерименту було:

(складено плани і схеми; виготовлено графічні зображення, відбитки та зліпки)

які додаються до протоколу.

Складені плани і схеми; виготовлені графічні зображення, відбитки та зліпки

пред'явлені понятим й іншим особам, присутнім на слідчому експерименті.

За результатами фіксування слідчого експерименту технічними засобами від учасників процесуальної дії клопотання про внесення тексту показань до протоколу не надходили.

Учасникам процесуальної дії повідомлено про спосіб ознайомлення із змістом протоколу, а саме надання протоколу для особистого ознайомлення.

Ознайомившись із текстом протоколу слідчого експерименту, від учасників процесуальної дії клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень не надходили.

Учасники:

1. _____ / _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)
2. _____ / _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

Поняті:

1. _____ / _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)
2. _____ / _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

Слідчий експеримент провів:
слідчий СВ Індустріального ВП
Дніпропетровського ВП ГУНП
в Дніпропетровській області
капітан поліції
ІВАНОВ

Іван

Слідчий експеримент (ст. 240 КПК України)

Слідчий експеримент – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться слідчим або прокурором у встановленому законом порядку шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення

Підстави проведення

Результати проведення слідчих (розшукових) дій, що потребують перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора

Мета

Перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань

Процесуальне джерело доказів

Показання особи, за участю якої проводиться слідчий експеримент (ст. 95 КПК України). Документи (ст. 99 КПК України)

Процесуальні документи

Протокол слідчого експерименту (ст. 104 КПК України), ухвала слідчого судді, клопотання слідчого, погоджене з прокурором, або клопотання прокурора

Особливості процесуальної форми слідчого експерименту

За необхідності слідчий експеримент може проводитися за участю спеціаліста

Присутність не менше двох понятих (ч. 7 ст. 223 КПК України), крім випадків застосування безперервного відеозапису

Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитися вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу

До участі в слідчому експерименті можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник

Особи, у присутності яких здійснюється огляд, мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу

Проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода

Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, яке розглядається в порядку, передбаченому для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи (ст.ст. 233–235 КПК України)

У протоколі слідчого експерименту докладно викладаються умови і результати слідчого експерименту

**Додаток 4. Приклад застосування прийому візування
під час проведення слідчого експерименту**

З метою перевірки об'єктивності показань потерпілих та свідків було проведено слідчий експеримент з візуванням салону автомобіля марки «XXXXXX», реєстраційний номер «xxxxxx» встановлено, що автомобіль має «X» вхідних вогнепальних пошкоджень та 1 вихідне (без урахування вихідних отворів у відсутньому правому передньому боковому склі). Також було виявлено одне не проникаюче, можливо вогнепальне, пошкодження лобового скла автомобіля. Крім того встановлено 4 напрямки ведення вогню чергами (без урахування фактору переміщення автомобіля у просторі).

Крім того, під час слідчого експерименту у салоні автомобіля було розміщено статиста, за статурою схожого на потерпілого Х, який під час здійснення рухів тулубом у різні напрямки (вперед, вліво, вправо, вниз), не дістав до визначених нитками траєкторій польоту куль, що свідчить про можливість уникнення потерпілим вогнепальних поранень, під час обстрілу його автомобіля _____.2021року.

За результатами проведених слідчих експериментів з потерпілими Х. та Х., а також іншими особами, які знаходились у місці скоєного злочину і слідчого експерименту з візування салону автомобіля марки «XXXXX», реєстраційний номер xxxxxx була призначена та проведена судова балістична експертиза.

Згідно висновку судової балістичної експертизи, пошкодження на автомобілі марки «XXXXX», реєстраційний номер xxxxxx були утворені при стрільби з вогнепальної зброї з використанням патронів споряджених моно снарядом (кулею) діаметром 7-8 мм, під незначним кутом (5° - 15°) знизу до гори. Відсутність на поверхнях автомобіля в місцях утворення пошкоджень слідів додаткових факторів пострілу свідчить про те, що постріли, внаслідок яких були утворені пошкодження, було виконано з відстані більш ніж 2,5 м (поза зоною їх дії).

На поверхні автомобіля мається Х вхідне пошкодження, Х вихідних пошкодження та 2 пошкодження дотичних. Напрямки каналів пошкоджень свідчить про те, що особа (особи), яка (які) здійснювали постріли в автомобіль, знаходилася (знаходились) спереду, зліва та зліва-ззаду відносно руху автомобіля.

Стріляні гільзи, вилучені __.____.2021 року на перехресті вулиць Х та Х в місті Х, за місцем вилучення локалізовано у 3 місцях, розташування та локалізація пошкоджень на автомобілі марки «XXXXX», зіставленням з кутом та відстанню викидання стріляних гільз з автомата Х, вилученого __.____.2021 року під час проведення огляду місця події, встановлено, що автомобіль марки «XXXXX» рухався спочатку назустріч особі, що здійснювала постріли, потім повз неї, наприкінці віддалявся від неї, при цьому вказана особа переміщувалася від кущів в бік проїжджої частини вулиці Х, та в незначній мірі в бік Х в місті Х.

Враховуючи матеріали кримінального провадження, результат дослідження пошкоджень на автомобілі марки «XXXXX», при здійсненні пострілів зі зброї, виявленої під час огляду місця події, при обставинах, вказаних потерпілими Х. і Х., а також свідками Х., Х., та Х. в ході їх допитів та слідчих експериментів за їх участю – є можливим.

Антонюк Поліна Євгенівна
Антощук Андрій Олександрович
Пясковський Вадим Валерійович
Саковський Андрій Анатолійович
Самодін Артем Володимирович
Таран Олена Вікторівна
Терещенко Юлія Василівна

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
Методичні рекомендації